

“Ophouden met dat institutionele gezeur”

Kwalitatief onderzoek naar de rol van politici in de kloof tussen burgers en de Europese Unie.

Master Thesis

Begeleider: Chris Aalberts

Tweede lezer: Louis Zweers

Master Media en Journalistiek

Erasmus Universiteit Rotterdam

18 augustus 2007

Hanna Gillissen en Jolanda van Drie

307782 en 290397

Inhoud

1. Inleiding	4
2. Theoretisch kader	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Partijdemocratie	8
2.3 Publieksdemocratie	13
2.4 Medialisering	19
2.5 Conclusie	25
3. Methode	26
3.1 Onderzoeksopzet	26
3.2 Interview s	27
3.3 Interviewvragen	28
3.4 Respondenten	29
3.5 Analyse	33
4. Resultaten: Politici over burgers en de media	35
4.1 Kennisgebrek over een abstracte EU	35
4.2 Het EU-gevoel: onverschillig en negatief	40
4.3 Tendens naar een ander EU-gevoel	48
4.4 Conclusie	51
5. Resultaten: Politici over zichzelf	52
5.1 Politici weten niets	52
5.2 Politici zijn onverschillig	56
5.3 Politici zijn bang voor kiezers	58
5.4 Politici kunnen de EU niet concretiseren	60
5.5 Politici reageren te laat en misbruiken Brussel	65
5.6 Conclusie	68
6. Conclusie en discussie	69
6.1 Resultaten	69
6.2 Discussie	70
6.3 Beperkingen en verder onderzoek	72

Literatuurlijst

74

Bijlage:

Interviewtranscripten

1 Inleiding

De Europese Unie (EU) werd na de Tweede Wereldoorlog opgericht om Europa te verenigen. Een oorlog zoals de Tweede Wereldoorlog mocht nooit meer plaatsvinden. Nederland, Engeland, Frankrijk, België, Luxemburg en West-Duitsland richtten daarom in 1950 samen de *Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal* (EGKS) op. Dit is de voorloper van de huidige Europese Unie. In 1992 kwam met het *Verdrag van Maastricht* de huidige EU tot stand. Sinds dit verdrag regelt de Unie veel meer zaken dan alleen handel en economie. De Europese Unie is vandaag de dag een belangrijk en breed samenwerkingsverband om vrede, welvaart en veiligheid in Europa te garanderen en bevorderen.

Een nieuwe fase in de Europese eenwording was het referendum over de Europese grondwet op 1 juni 2005. Het Nederlandse volk zei massaal ‘nee’ tegen deze grondwet. Politici van diverse partijen deden hun best burgers te overtuigen van het belang van deze grondwet. Maar campagnes om de Nederlandse burger over te halen om voor te stemmen, hadden niet het gewenste effect. De Europese Unie lijkt een ondergeschoven kindje, in de media en in de beleving van veel Nederlanders. Volgens René Cuperus, medewerker van het wetenschappelijk bureau van de PvdA, de Wiardi Beckman Stichting, was de uitslag van het referendum “een afrekening”. Die kiezer voelde zich “ontvoogd en verweesd”. Gewone mensen zouden heel anders kijken naar politiek dan politici zelf. “De doorsneekiezer zag Europa als een fragiel project”.¹

Journalisten, wetenschappers, burgers en politici: allemaal lijken ze in het algemeen van mening dat er een kloof bestaat tussen de Europese Unie en de Nederlandse burgers. Kamerlid Geert Wilders zegt na het ‘nee’ in het *NOS Journaal*: “Het toont wel aan hoe groot de kloof tussen politiek en burgers nog is”.² Ook collega-Kamerlid Hans van Baalen moet concluderen dat er een afstand bestaat tussen de burgers en de politici:

De bevolking heeft gezegd: Wij vinden dat het te snel gaat, we hebben er geen zicht op en er geen vertrouwen in dat onze politici dat ook goed in de hand houden. Dat is een

¹ Brusse 2006: 96

² *NOS Journaal* 2005

*enorme opdracht voor ons. En ik maak het niet mooier dan het is: het is geen stem van groot vertrouwen.*³

Veel Nederlanders voelen zich niet betrokken bij de Europese politiek en als ze wel betrokken zijn, ontbreekt vaak het gevoel dat Europa er toe doet.⁴ Weinig mensen blijken op de hoogte te zijn van de Europese instituties en er vindt nauwelijks debat plaats over de EU. Politici wijzen vaak met een beschuldigend vingertje naar de media als er gesproken wordt over een gebrek aan communicatie over Europa naar de burger toe. De politiek ziet echter ook een rol voor zichzelf weggelegd om de kloof tussen burgers en Europa te dichten. In *Intermediair* doet voormalig PvdA-lijsttrekker Ad Melkert een veelgehoorde uitspraak: “We moeten ervoor zorgen dat burgers zich meer betrokken voelen bij Europa. Dat is wat mij betreft de grootste opdracht waar de Nederlandse regering voor staat”.⁵ Ook Sjerp van der Vaart, directeur *Bureau Europees Parlement*, ziet een duidelijke taak voor politici: “De politiek heeft de eerste verantwoordelijkheid met betrekking tot communicatie over de EU”.⁶ Harry van Bommel van de SP stelt na het ‘nee’ op de grondwet dat “de regering de kloof moet herstellen die is ontstaan tussen politici en burgers”. Hij pleit voor een brede, maatschappelijke discussie.⁷

Opvallend is dat politici dus vaak een belangrijke rol aan zichzelf toekennen bij het dichten van de kloof tussen de EU en de burger. Daarom gaat dit onderzoek in op de rol die politici bij deze kloof spelen. Daarbij gaat het niet zozeer om verklaringen van de kloof tussen burgers en Europa, maar meer om de ervaringen van politici wat betreft de communicatie over de EU. De onderzoeksvraag hierbij luidt:

Hoe kijken politici aan tegen de kloof tussen burgers en de EU en hoe zien zij hun eigen rol daarbij?

In dit afstudeerproject willen wij onderzoeken hoe politici de kloof tussen burgers en de Europese Unie zien. Door middel van interviews met Nederlandse politici proberen we te inventariseren welke ervaringen zij hebben met de communicatie over de EU. Naar dit

³ NOS Journaal 2005

⁴ Jager 2004

⁵ Vermaas 2007

⁶ ibidem

⁷ Elsevier 2005

onderwerp is nog weinig onderzoek gedaan. Waarom er precies een kloof bestaat tussen de Nederlandse burgers en Europa is niet bekend. Veel mensen gissen er naar, maar specifieke oorzaken zijn niet aan te wijzen. Welk aandeel burgers, politici en media hierin hebben is onduidelijk. Het is zodoende van betekenis uit te zoeken welke rol deze verschillende groepen spelen. Wij zullen de rol van politici onderzoeken. Door de rol van Nederlandse politici te analyseren, kunnen we meer te weten komen over de gang van zaken over de EU, de afstand tussen de EU en de Nederlandse burger en vooral: de rol en ervaringen van deze groep hierbij. Met dit onderzoek hopen we dan ook enigszins het kennisgat te kunnen opvullen, niet door met concrete oplossingen en verklaringen te komen, maar door de rol van politici bloot te leggen.

In het volgende hoofdstuk plaatsen we het onderzoek in een theoretische context. In hoofdstuk drie wordt beschreven welke onderzoeksmethode wij gebruiken voor ons onderzoek. Er wordt dieper ingegaan op de interviewmethode, de respondenten en de rapportage van de resultaten. Het empirische gedeelte bestaat uit hoofdstuk vier en vijf, waarin de analyses staan van de interviews. In het laatste hoofdstuk wordt er tot slot een antwoord geformuleerd op de onderzoeksvraag.

2 Theoretisch kader

Eens zullen alle naties van dit continent, zonder dat zij hun karakteristieke eigenschappen verliezen of hun schitterende individualiteit, samensmelten in een hogere eenheid en een Europees broederschap vormen. Eens zullen wij alleen nog met woorden strijd voeren – open markt voor ideeën. Eens zullen kogels en bommen plaats maken voor de stemmen van kiezers.

Victor Hugo, 1849⁸

2.1 Inleiding

Het humanistische ideaal van een verenigd Europa werd in 1849 door de filosoof Victor Hugo uitgesproken.⁹ Voordat andere mensen dit idee konden oppikken, werd Europa eerst nog getroffen door twee gruwelijke wereldoorlogen. Na de Tweede Wereldoorlog kwamen enkele politici van verschillende landen bij elkaar om te spreken over de oprichting van een Europese Unie. In dit hoofdstuk typeren we de hedendaagse politieke situatie in Europa. Ook is er aandacht voor de Nederlandse politiek.

Om de kloof tussen burgers en de EU in de juiste context te plaatsen, beschrijven we de ontwikkeling van een partijdemocratie naar een publieksdemocratie, met specifieke aandacht voor het proces van medialisering. In een partijdemocratie spelen politieke partijen een essentiële rol. De sociaal-economische achtergrond van de kiezers is leidend voor hun politieke keuzes. Media zijn er wel, maar spelen in een dergelijke democratie geen bepalende rol. Dit model verandert als we kijken naar een publieksdemocratie. Hierbij zijn de media zeer belangrijk. Partijen spelen een kleinere rol. Burgers krijgen politieke communicatie hoofdzakelijk via de media. Politici moeten zich aanpassen aan dit proces waarbij hun persoonlijkheid en uiterlijk zeer belangrijk is. Dit zogeheten medialiseringsproces wordt in de laatste paragraaf extra uitgediept. Deze begrippen bieden een kader om ervaringen van politici op het terrein van de EU, en specifiek de communicatie met burgers over de EU, te begrijpen.

⁸ Fontaine 2003: 75

⁹ Fontaine 2003: 3

Deze begrippen passen we zowel op Nederlandse als de Europese politiek toe. We kijken naar de Nederlandse situatie vanwege de nationale politieke discussie over de Europese Unie. Politici in Den Haag praten vanuit deze nationale context. Een typering van de Europese politiek is belangrijk vanwege het feit dat de EU op zichzelf ook een politiek arena vormt. Beide politieke sferen spelen dus een rol als we de rol van politici bij de kloof tussen burgers en de EU willen onderzoeken. Het is dus relevant om beide perspectieven mee te nemen met dit hoofdstuk. Naar aanleiding van dit kader kunnen we verwachtingen uitspreken over de toepasbaarheid van een partijdemocratie, publieksdemocratie en medialisering op de kloof tussen burgers en de EU.

2.2 Partijdemocratie

De Franse politicoloog Bernard Manin schetst in zijn boek *The principles of representative government* verschillende vormen van representatieve democratieën.¹⁰ Manin bespreekt de ideaaltypen van het parlementarisme, de partijdemocratie en de publieksdemocratie. We laten de eerste fase buiten beschouwing, omdat sporen van het parlementarisme al eeuwen geleden verdwenen zijn in de hedendaagse politieke systemen.

Volgens Manin leidde de uitbreiding van het kiesrecht tot de komst van politieke partijen. De partijdemocratie bestond globaal tussen het einde van de negentiende eeuw en de jaren zeventig van de twintigste eeuw.¹¹ Manin noemt drie belangrijke kenmerken voor een partijdemocratie.

Een eerste kenmerk voor een partijdemocratie is de grote rol die politieke partijen spelen. In tegenstelling tot het model van het parlementarisme, waar persoonlijke banden met vertegenwoordigers belangrijker waren dan formele politieke organisaties, vormen partijen nu de manier om het electoraat te verbinden aan de regering.¹² Burgers in een partijdemocratie stemmen niet langer op iemand persoonlijk, maar stemmen op deze persoon omdat hij tot een bepaalde partij behoort.¹³ Dit brengt stabiliteit met zich mee, omdat mensen hun vertrouwen niet meer geven aan een individu maar aan een hele partij.

¹⁰ Manin 1997: 193-236

¹¹ Manin 1997: 206-217

¹² ibidem

¹³ Manin 1997: 206-217

Een tweede, belangrijk kenmerk van een partijendemocratie is dat politieke voorkeur bepaald wordt door klassenidentiteit. Het vertrouwen van burgers zou gebaseerd zijn op identificatie met de partij, een gevoel van 'horen bij' en niet zozeer op een keuze voor het beleid van de partij.¹⁴ De politieke voorkeur van de kiezers wordt in dit systeem hoofdzakelijk bepaald door sociaal-economische en religieuze factoren. De voorkeur voor een bepaalde partij zou afhangen van de klasse waartoe iemand behoort. De politieke partijen geven op die manier uitdrukking aan de bestaande sociale structuren.

Ten slotte lijken partijen in een partijendemocratie de publieke opinie te domineren, omdat zij zowel de verkiezingsstrijd als de uiting van publieke opinie organiseren.¹⁵ De ideologie van de partij is daarmee ook de ideologie van de kiezer. Verreweg de meeste publiciteit komt bij de partij vandaan, media spelen geen sturende of leidende rol hierbij. Dit wil overigens niet zeggen dat er geen andere meningen worden geduld. Vrijheid van meningen staat hier gelijk aan de meningen van de oppositie. De partijen in de regering zijn namelijk niet de enige partijen. Als grote politieke partijen de publieke opinie dus beïnvloeden, zullen er altijd tegengeluiden te horen blijven.

De vraag is of dit ideaaltype van een partijendemocratie toepasbaar is op de Nederlandse en Europese politiek. Om dit te analyseren, letten we op de drie kenmerken die in voorgaande alinea besproken zijn:

- Politieke partijen spelen een grote rol;
- De politieke voorkeur van de burgers wordt bepaald door sociaal-economische factoren (klasse/identiteit);
- Politieke communicatie verloopt via partijen, media spelen geen bepalende rol.

Nederlandse politiek

Nederland lijkt lange tijd de kenmerken te hebben gehad van een partijendemocratie. In Nederland ontstond de partijendemocratie in de tweede helft van de negentiende eeuw. De uitbreiding van het kiesrecht leidde ook in Nederland tot de komst van politieke partijen. In deze periode speelden partijen een grotere rol dan de individuele politici. Dit had alles te maken

¹⁴ Manin 1997: 206-217

¹⁵ ibidem

met de verzuiling en ideologisering. De samenleving was verdeeld in verschillende maatschappelijke en religieuze groepen. Deze scheiding zette zich voort in het onderscheid tussen de partijen. Mensen sloten zich aan bij de partij die hun levensvisie vertegenwoordigde. Volgens Arend Lijphart leidde deze verzuiling tot een stabiliteit in de Nederlandse politiek.¹⁶ Zijn theorie houdt in dat, ondanks de sterke verdeeldheid van de Nederlandse politiek langs religieuze of sociaal-economische zuilen, “het politiek bestel toch een grote mate van stabiliteit kent omdat overkoepelende samenwerking tussen de leiders van de ‘verzuilde’ volksdelen (pacificatiepolitiek) mogelijke spanningen aan de basis neutraliseren”.¹⁷

Volgens Manin werden in de partijdemocratie, politieke voorkeuren door sociaal-economische factoren bepaald. Henk te Velde wijst echter op een ander, belangrijk kenmerk, namelijk religie. Het valt volgens Te Velde niet te ontkennen dat naast klassenverschillen ook religieuze verschillen een grote rol speelden in Nederland. Sociale determinatie zou hooguit een deel van het verhaal zijn: “De moderne politieke partij uit de periode van de partijdemocratie was namelijk niet alleen een sociaal, maar ook een religieus verschijnsel”.¹⁸ Er ontstonden niet alleen socialistische maar ook confessionele partijen. Daarnaast zaten er volgens Te Velde ook veel religieuze aspecten aan de socialistische en atheïstische partijen. Leiders in het vroege socialisme traden op als profeten, zegt Te Velde, en werden ook zo beschouwd. Zo werd Ferdinand Domela Nieuwenhuis in Friesland ‘us verlosser’ genoemd. Door de partij naast sociaal ook als religieus verschijnsel te zien, zou de kracht van de traditie, van de verzuiling, begrepen kunnen worden.

Manin wijst erop dat voor veel kiezers stemmen geen ‘keuze’ inhield, maar een uitdrukking was van hun sociale identiteit. Naast de familie of de regio waarin mensen woonden, werd de ‘partij’ een optie waarmee mensen hun identiteit bepaalden.¹⁹ Behalve het religieuze element speelde volgens Te Velde de groep en de grenzen van de groep een overheersende rol.²⁰ Burgers in het verzuilde Nederland hadden vertrouwen in leiders van politieke partijen wanneer ze ‘een van ons’ waren, wanneer ze tot hun eigen wereld behoorden. Ideologie in een partijdemocratie zou gekoppeld zijn aan emoties, tradities en groepsgebruiken. In de verzuilde partijdemocratie van Nederland was de partij volgens Te Velde meer dan een

¹⁶ Lijphart 1968

¹⁷ Arnoldus 2004

¹⁸ Velde 2006

¹⁹ Manin 1997: 206-217

²⁰ Velde 2006

instrument om een staatkundig doel te bereiken. Burgers stelden een groot vertrouwen op de partij waarbij ze zich aansloten. Mensen zagen de partij als familie, als thuis:

Zij was ook een 'thuis' voor haar aanhang die het mogelijk maakte te participeren in de gevestigde politiek op een manier die daarvoor ondenkbaar was geweest. In romantische vorm: samen sterk tegen de boze buitenwereld.²¹

Media werden net als partijen vanuit de een bepaalde levensbeschouwelijke of religieuze overtuiging opgericht. Veel media waren verzuild en vertegenwoordigden de ideologie van de eigen partij. Ook als media niet verzuild waren, hadden partijen de leidende hand in het organiseren en aanreiken van politieke onderwerpen.

Nederland heeft lange tijd een partijendemocratie gehad. Van een dergelijke democratie is nu echter geen sprake meer. In de jaren zestig begon de ontzuiling. De Nederlandse samenleving bestond steeds minder uit vaste groepen. Door de komst van televisie kwamen mensen in aanraking met diverse leefwerelden. 'De partij' als zodanig kwam onder vuur te liggen. Te Velde spreekt over een 'radicale breuk met de maatschappelijk gewortelde partijendemocratie'.²² Als reactie op de verzuilde partijen werd meer aandacht gevraagd voor het belang van de personen in de politiek. Die ontwikkeling werd bijvoorbeeld gestimuleerd door de komst van D66 in de Tweede Kamer. Deze nieuwe partij verzette zich sterk tegen de verzuiling: "De partij wilde kiezers pragmatische keuzes voorleggen in plaats van een vaste ideologie die op een vaste kiezersaanhang doelde en personen waren belangrijker dan partij-instituten".²³ Deze ontwikkelingen van 'medialisering' en 'personalisering' vormen de kernbegrippen van een nieuwe politiek waarbij partijen hun centrale rol hebben verloren.

Concluderend kan er dus gesteld worden dat Nederland lange tijd gekenmerkt is door een partijendemocratie. Politieke partijen speelden de grootste rol in de politieke communicatie, een klimaat wat gestabiliseerd werd door de verzuilde partijen. De meeste sporen van een dergelijke democratie zijn vandaag de dag echter uitgewist. Politieke voorkeur wordt niet langer bepaald door klassenidentiteit. Door de ontzuiling is er nu meer aandacht voor de personen in de politiek, een proces dat door de media gestimuleerd is.

²¹ Velde 2006

²² Velde 2004

²³ ibidem

Europese politiek

De belangrijkste organen van de EU zijn de Europese Commissie, het Europees Parlement en de Raad van Ministers. In deze paragraaf wordt uitgelegd wat deze organen voor functie vervullen binnen de Europese Unie en welke rol partijen spelen binnen deze instellingen?

De Europese Commissie is een zogenaamde ‘communautaire instelling’²⁴, die het collectieve belang van de EU behartigt. De Europese Commissie is een onafhankelijk orgaan dat bestaat uit 27 commissarissen, waarbij elke lidstaat een commissaris levert. De politieke achtergrond van de nationale partijen speelt binnen de Commissie dus geen rol van betekenis.

Het Europees Parlement is als volksvertegenwoordiging van de Europese Unie de enige instelling die direct door de burgers wordt gekozen. Het Europees Parlement bestaat uit 785 leden die uit de 27 landen komen. Elke lidstaat heeft een vast aantal afgevaardigden. De politieke partijen zijn in het Europees Parlement anders verdeeld als in Nederland. De afgevaardigden van de nationale partijen vallen onder één van de zeven Europese politieke fracties. Europarlementariërs zitten namens een nationale partij in het Parlement. Daar maken ze deel uit van een Europese fractie, samen met delegaties van partijen uit andere lidstaten. De Nederlandse partij CDA is bijvoorbeeld (in de periode van 2004-2009) met 7 leden vertegenwoordigd in het Parlement. Zij maken deel uit van de centrumrechts Europese Volkspartij en Europese Democraten (EVP/ED). Hiernaast zijn er onder meer Europese fracties voor de socialisten, liberalen en de groenen. Er zijn dus wel Europese partijen, maar deze zijn echter nagenoeg onbekend in Nederland. Nederlanders zijn niet bekend met de Europese fracties, ze blijven vrijwel onzichtbaar:

Dit jaar [2004] doen maar liefst 15 partijen mee met de Europese verkiezingen.

*Sommigen net zo onbekend als de verkiezingen zelf.*²⁵

In de *Internationale Spectator* uit 2006 staat zelfs dat, naast de onbekendheid, de Europese politieke partijen nauwelijks iets voorstellen wanneer we kijken naar de vertegenwoordiging van de partijpolitieke exponenten op basis waarvan kiezers “zich duidelijk uitspreken over de richting van de Europese politiek in economisch, cultureel en international opzicht”:

²⁴ Europa.eu 2007

²⁵ Groepludiek.com 2004

Met allerlei democratische retoriek probeert het voorgestelde Europese Constitutionele Verdrag die Europese politiek een democratische uitstraling te geven. Maar dat kan niet verhullen dat de Europese Unie in feite functioneert als een politieke technocratie met een sterk corporatistische inslag via de niet geringe inbreng van een breed scala van belangengroepen. De politieke functie die het Europees Parlement in feite vervult, is dan ook niet die van een vertegenwoordiging van het Europese (staats)volk, maar veeleer die van een eigen rol in het Europese systeem van checks and balances.²⁶

De samenstelling van de Europese fracties is dus niet te vergelijken met de Nederlandse situatie. In de Europese Unie worden verschillende delegaties van nationale partijen samengetrokken. Hoewel de Europese fracties wel op basis van bepaalde maatschappelijke overtuigingen worden samengesteld, is dit totaal anders dan Manin met zijn ideaaltype voor ogen had. Burgers kunnen de leden van het Parlement kiezen, maar ze stemmen daarbij niet op een nationale partij. Ze stemmen op een afgevaardigde binnen een brede, Europese fractie.

Een derde belangrijke Europese instelling is de Raad van Ministers. De Raad bestaat uit de nationale ministers van de lidstaten. Deze instelling vertegenwoordigt daarmee de afzonderlijke belangen van de lidstaten en niet het gemeenschappelijk belang van de EU. Voor elk onderwerp komen de ministers uit de lidstaten die op het desbetreffende terrein werkzaam zijn. De achtergrond van de nationale partijen is hierbij niet direct van belang.

Al met al lijkt een partijdemocratie niet toepasbaar op de Europese Unie. Partijen hebben in politiek opzicht bij alle instellingen een ondergeschikte rol en krijgen op zichzelf weinig aandacht. De enige plek waar ze een rol spelen, bij het Europees Parlement, zijn partijen vrijwel onbekend en onzichtbaar. De Europese politiek kent geen partijdemocratie. Er is dus een alternatief nodig om de politieke situatie van Europa te karakteriseren.

2.3 Publieksdemocratie

Volgens Bernard Manin is de partijdemocratie in de jaren zestig van de twintigste eeuw overgegaan in een 'audience democracy'.²⁷ Deze term kan het beste vertaald worden met

²⁶ Novopress 2006

²⁷ Manin 1997: 218

‘publieksdemocratie’.²⁸ In een dergelijke democratie spelen partijen geen leidende rol meer. Het gaat nu meer om de persoonlijkheid en het imago van de individuele politicus. De persoonlijkheid speelt een steeds belangrijkere rol bij verkiezingen. De ontzuiling of ontideologisering heeft ertoe geleid dat het kiesgedrag niet langer bepaald wordt door sociaal-economische of religieuze omstandigheden. Mensen kiezen minder op basis van hun identiteit. De rol van inhoudelijke beslissingen wordt kleiner, mensen beslissen nu eerder op basis van de presentatie en imago van de partijleden.²⁹

Mensen zijn in dit systeem zwevende kiezers, die reageren op onderwerpen die worden aangedragen door politici. De kiezers reageren dus slechts op de zaken die worden aangedragen, waardoor zij een televisie- of theaterpubliek lijken, vandaar de naam publieksdemocratie. De voorkeur van de kiezers wordt bepaald door datgene wat politici hen voorleggen. De onderwerpen die het meest overeenkomen met waar de kiezer zich mee bezig houdt, boeken het beste resultaat. Spreekt een onderwerp de kiezer niet aan, dan zullen politici waarschijnlijk overstappen op een ander thema.

Eén van de belangrijkste kenmerken van de publieksdemocratie is de invloed van de media. Media bepalen grotendeels welke politieke onderwerpen worden gecommuniceerd naar burgers. Nu de politieke communicatie hoofdzakelijk via de media verloopt, krijgen alle burgers dezelfde informatie voorgeschoteld, in tegenstelling tot de tijd van de verzuiling.

Twee belangrijke veranderingen hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van de publieksdemocratie. Ten eerste heeft de opkomst van radio en televisie ertoe geleid dat politici direct met de bevolking kunnen communiceren, zonder daar een partijapparaat voor nodig te hebben. De functie die de partij vervulde, is dus in wezen overgenomen door de media.

Een tweede oorzaak voor het veranderde politieke klimaat zijn de nieuwe omstandigheden waaronder politici hun macht uitoefenen. De overheid moet volgens Manin behalve het standaard reguleren, nu ook ingrijpen in veel meer gebieden.³⁰ Door de concrete beslissingen die vereist zijn, wordt het voor politici moeilijker om specifieke beloftes te doen aan de kiezers. Er zijn tegenwoordig steeds meer “actoren” bijgekomen die politieke beslissingen moeilijker maken. Problemen worden hierdoor minder voorspelbaar. Deze veranderende omstandigheden zorgen ervoor dat politici beter niet te veel beloftes kunnen doen. Ze kunnen beter laten zien dat ze solide persoonlijkheden zijn die met onzekere situaties om

²⁸ Aalberts 31

²⁹ Manin 1997: 218-236 en Aalberts 2006: 29

³⁰ ibidem

kunnen gaan. Een politicus wordt nu dus veel meer beoordeeld op zijn eigen kwaliteiten dan eerst. In de verkiezingscampagnes wordt er zodoende ook meer de nadruk gelegd op de persoon, in plaats van op bepaalde maatschappelijke problemen. Er worden veel vage beelden gebruikt die sterk zijn vereenvoudigd zodat de mensen het kunnen begrijpen. Door deze globale beelden hebben politici een zekere vrijheid om te handelen wanneer ze gekozen zijn.

De vraag is nu in hoeverre dit door Manin geschetste beeld ook opgaat voor de Nederlandse en Europese situatie. Hierbij zij de volgende specifieke kenmerken van belang:

- Partijen spelen geen rol van betekenis;
- Het publiek reageert op (incidentele) onderwerpen, in plaats van op een ideologisch programma;
- Alle politieke communicatie verloopt via de media;
- Personalisering van politici (in de media).

Nederlandse politiek

De kenmerken van een publieksdemocratie lijken op te gaan voor de politieke situatie in Nederland. De politieke communicatie is tegenwoordig volledig in handen van de media. Partijen spelen geen leidende rol meer: burgers zien een partij niet langer als onderdeel van hun levensbeschouwelijke identiteit, wat onder meer merkbaar is in het feit dat de ledenaantallen van vrijwel alle Nederlandse partijen sterk omlaag zijn gegaan. Cultureel wordt er anders aangekeken tegen politieke partijen. Mede door de ontzuiling baseert de kiezer zijn partijkeuze nu meer op aantrekkelijke onderwerpen en politici, die aangedragen worden via de media. Volgens Addy Kaiser is er een zogenoemd 'politiek-publicitair' complex ontstaan:

In plaats van doorwrochte betogen in het parlement te houden, gaven de parlementariërs de voorkeur aan incidentenpolitiek: mooie flitsende interpellaties haalden nu eenmaal eerder de media en 'scoorden' beter, zeker ook bij de achterban.³¹

Het traditionele partijengezag is verdwenen. Partijen krijgen nu aanzien, gezag en populariteit door charismatische politici, via de media. Media zorgen voor de politieke communicatie,

³¹ Kaiser 1994: 143

waarbij vooral aantrekkelijke, incidentele onderwerpen in het nieuws worden gebracht. Daarbij wordt de politiek sterk gepersonaliseerd, doordat privé-levens en politieke strijdpunten van politici uitgebreid besproken worden in diverse media. De persoonlijkheid van een politicus speelt zodoende een grote rol. Het publiek heeft tegenwoordig een vrij breed beeld over de persoonlijkheden en privé-levens van politici als Jan-Peter Balkenende en Wouter Bos. Rondom politici als Pim Fortuyn en Ayaan Hirsi Ali kon zelfs gesproken worden van een ware ‘hype’ in het publieke discours. De media dragen sterk bij aan deze personalisering van de politiek. Theoretici als Eric Louw spreken zelfs over politici die moeten worden “celebrity-ized, in order to sell them to voters”.³² Dit betekent dat politici experts moeten worden in het uitoefenen van zogenoemde “performing scripts” die geschreven worden door spin doctors.³³

Tijdens verkiezingen staat de persoon van de politicus centraal. Henk te Velde omschrijft de verandering in het kiesgedrag van de Nederlanders onder invloed van de media als volgt:

*Ten eerste zijn de kiezers veel meer geneigd zich door de onderwerpen, de personen en de indrukken van het moment te laten leiden – kiezen uit traditie is niet verdwenen, maar wel sterk afgenomen. Ten tweede wordt de persoon nu veel meer los gezien van zijn partij, of wordt in ieder geval het belang van de indruk die een persoon maakt, veel groter.*³⁴

Wat de Nederlandse politieke situatie betreft, lijkt het model van publieksdemocratie dus op te gaan. Het huidige politieke landschap kenmerkt zich door een sterke personalisering en medialisering. In plaats van partijen, spelen media nu de leidende rol met betrekking tot de politieke communicatie. Het traditionele gezag voor politici heeft plaats moeten maken voor de belangstelling voor de meeslepende pennetjes van journalisten.

³² Louw 2005: 172

³³ ibidem

³⁴ Velde 2004

Europese politiek

Eerder concludeerden we dat een partijendemocratie niet goed past bij de Europese Unie. Partijen spelen een andere rol binnen Europese instellingen. De lidstaten leveren politici die functies bekleden in de verschillende gemeenschappelijke Europese instellingen. Er is hierbij geen sprake van verschillende nationale partijen. In de EU gaat het om samenwerking tussen Europese landen. Als een medewerker een bepaalde politieke achtergrond heeft, speelt dit bij de meeste Europese instellingen nauwelijks een rol bij de samenwerking en de beslissingen die genomen worden. Zodoende kan het publiek ook niet reageren op een ideologisch programma, maar alleen op de onderwerpen die de Unie als geheel presenteert. Een publieksdemocratie, waar partijen geen centrale rol spelen, lijkt een geschikt alternatief voor een partijendemocratie. Toch zijn sommige kenmerken van dit ideaaltype ook moeizaam toe te passen op de Europese politiek.

Op het gebied van de media is het lastig om de publieksdemocratie te verbinden met de EU. In een publieksdemocratie vindt vrijwel alle communicatie over de politiek plaats via de media. Media proberen deze politieke onderwerpen zo aantrekkelijk en eenvoudig mogelijk te brengen. Het complexe, Europese beleid is echter moeilijk te vertalen in de media. Journalisten schrijven dan ook amper over de Europese Unie. Zo stelt Boris van der Ham, Kamerlid voor D66, in een interview in *De Jonge Journalist*:

De media hebben jarenlang Europa verwaarloosd. Er zijn wel initiatieven voor Brussel Vandaag geweest, maar die hebben ze laten liggen. Ook bij het Journaal. Dan werden toch de krentjes er uitgehaald. Als er bijvoorbeeld een Eurocommissaris met geld sjoemelde, werd dat wél gebracht in het Journaal, en terecht natuurlijk want zoiets hoort niet. Maar alle andere dingen die in Europa gebeuren, bijvoorbeeld nationale politici die zich verschuilen achter Europa om hun eigen vaderland te verdoezelen, als dat niet wordt ontmaskerd door journalisten zijn ze gewoon lui..³⁵

Europa speelt een rol bij veel belangrijke politieke beslissingen, maar de Nederlandse burger krijgt hier maar weinig over te horen. Het besluitvormingsproces van de EU staat te ver af van

³⁵ Stubenitsky 2007

het grote publiek: men spreekt over een “democratisch tekort”.³⁶ De EU probeert dit tekort “te boven te komen door vereenvoudiging van de wetgeving en betere voorlichting aan het publiek door het maatschappelijk middenveld meer gewicht te geven bij het opstellen van nieuwe wetgeving”³⁷. Veel mensen vinden echter dat Nederlanders nog steeds niet goed geïnformeerd worden over de Europese politiek in de media. Van der Ham stelt bijvoorbeeld:

*Het is niet echt veel beter geworden. Soms is het zo dat je dagelijks iets moet laten zien, zonder dat het meteen heel groot nieuws is. Je moet gewenning krijgen dat je elke dag iets van Europees nieuws krijgt, en dat je het ook duidt. Dat je weet wat er aan de hand is. Je hoeft niet meteen een standpunt in te nemen, zolang je maar duidt wat er aan de hand is.*³⁸

Burgers krijgen dus wel alleen informatie over de EU via de media, een duidelijk kenmerk van een publieksdemocratie, maar dit gebeurt slechts incidenteel.

Ook het feit dat er geen personalisering plaatsvindt van Europese politici zorgt ervoor dat de EU moeizaam in het plaatje van de publieksdemocratie te plaatsen valt. Europese politici hebben nauwelijks een gezicht. Bij de meeste Nederlanders gaat er nog wel een belletje rinkelen bij de naam Neelie Kroes, de huidige Nederlandse Eurocommissaris, maar verder dan het opnoemen van haar functie reikt deze kennis meestal ook niet: “Europese politici spreken amper tot de verbeelding en zijn op enkele uitzonderingen na onbekend”.³⁹ Als er in media al wordt gesproken over Europese politici, gaat dit alleen over een besluit of functie van hen. Over privélevens of persoonlijkheden van deze politici wordt nooit gesproken.

Samenvattend lijkt ook dit ideaaltipe ongeschikt om de Europese Unie mee te typeren. Dit heeft vooral te maken met de grote rol van de media in een publieksdemocratie. Een rol die bij de EU grotendeels afwezig blijft. Mensen in Nederland krijgen slechts incidenteel verhalen over Europese zaken of Europarlementariërs te horen.

³⁶ Europa.eu 2007

³⁷ ibidem

³⁸ Stubenitsky 2007

³⁹ Ploeg 2004

2.4 Medialisering

Medialisering is in de bovenstaande paragrafen omschreven als een groot onderdeel van de publieksdemocratie. Dit wordt hier verder uitgelicht. De politieke communicatie verloopt bij medialisering - zoals de naam al zegt - via de media. Politici realiseren zich vandaag de dag dat de media een belangrijke plaats innemen in de Nederlandse maatschappij. Zij proberen zich dan ook zo aantrekkelijk mogelijk te profileren. Hoogleraar Frank van Vree stelt dat burgers tijdens televisiedebatten met politicus Wouter Bos “vooral onder de indruk zijn geraakt van zijn vriendelijkheid en het vertrouwen en jeugdig élan dat hij uitstraalt”.⁴⁰ De persoonlijkheid van politici zou belangrijker zijn dan het politieke beleid. En als het politieke beleid genoemd wordt, wordt de presentatie door de media bepaald. Politieke zaken moeten aantrekkelijk, kort en flitsend gebracht worden. Volgens Van Vree is dit proces niet meer terug te draaien:

De ‘medialisering’ van de samenleving is een onomkeerbaar proces. De gemedialiseerde politieke cultuur van vandaag de dag is immers niet het resultaat van nieuwe programmaformules, willekeurige ingrepen door individuele journalisten of de opkomst van infotainment, laat staan van journalistieke normvervaging, sensatiezucht of partijdigheid. De veranderingen in de verhouding tussen politiek en media zijn primair een uitvloeisel van de steeds grotere rol die de media de laatste decennia in de samenleving zijn gaan spelen. De politiek heeft daarbij haar relatieve autonomie voor een belangrijk deel verloren en is meer dan vroeger onderworpen aan het regime van de media.⁴¹

De vraag in de komende paragrafen is wederom in hoeverre dit principe opgaat voor de Nederlandse en Europese situatie. Twee aspecten zijn hierbij in het bijzonder van belang:

- Politiek nieuws wordt via de media gebracht;
- Politici profileren zich via de media: zowel met hun beleid als met hun persoonlijkheid.

Deze twee criteria zijn gelijk aan de laatste twee criteria die geformuleerd zijn bij de publieksdemocratie.

⁴⁰ Vree 2003

⁴¹ ibidem

Nederlandse politiek

In de jaren '70 van de twintigste eeuw was er sprake van politieke polarisatie. Journalisten werden kritischer. Daarnaast is het politieke gebeuren steeds ingewikkelder geworden. Addy Kaiser spreekt over 'Het Haagse circuit' dat de afgelopen jaren groter en ondoorzichtiger zou zijn geworden.⁴² Politici en journalisten zijn volgens hem daarom wederzijds afhankelijk van elkaar. Journalisten hebben politici nodig die hen politieke informatie kunnen verstrekken en tegelijkertijd hebben politici journalisten nodig om de politieke kwesties in de media te krijgen. In de jaren '80 en '90 vond er volgens Bram de Swaan een overgang plaats van een 'bevelshuishouding' naar een 'onderhandelingshuishouding'.⁴³ Dit betekende voor de politiek dat hun gezag niet meer vanzelfsprekend was, maar verworven moest worden via de media. Vanaf toen ging de politiek zich meer naar buiten presenteren en profileren. De overheid werd min of meer 'gedwongen' tot uitleg. De nadruk in de politiek begon te liggen op de communicatie met de burger. Beleid moest gemotiveerd worden, politici moeten verantwoording afleggen en het vertrouwen van de burger moest gewonnen worden.

Volgens Addy Kaiser vindt het politieke debat nu dus niet meer in het parlement plaats of binnen de partij, maar daarbuiten.⁴⁴ Het grote publiek zou vandaag de dag echter niet meer geïnteresseerd zijn in de politiek. Kaiser wijst er op dat van de media toch wordt verwacht dat zij politiek nieuws brengen, "al was het alleen maar omdat concurrerende media het ook doen".⁴⁵ Om die reden wordt het nieuws zo gebracht dat het publiek "toch vastgehouden wordt". Volgens Kaiser heeft dit geleid tot "individualisering en personalisering van het politieke nieuws", ontwikkelingen die door de komst van de televisie een duw in de rug hebben gekregen.⁴⁶ We kunnen spreken van medialisering van de politiek, van medialogica: de politiek communiceert via de media met de bevolking. Een duidelijk voorbeeld van deze medialisering en personalisering van de politiek is de strijd om het VVD lijsttrekkerschap in mei 2006. Het was de eerste keer in Nederland dat leden van een partij konden stemmen op hun lijsttrekker. Heel Nederland heeft via de media kunnen volgen hoe de kandidaten Mark Rutte en Rita Verdonk hun best deden om op de eerste plek te eindigen. De VVD-campagne heeft ontzettend

⁴² Kaiser 1994

⁴³ Scp.nl 1998

⁴⁴ Kaiser 1994: 147

⁴⁵ Kaiser 1994: 146

⁴⁶ ibidem

veel aandacht in de media gekregen. Overal in het land werden debatten georganiseerd, waarbij de pers altijd aanwezig was. De kandidaten waren voortdurend te gast in televisieprogramma's. Waar Rita Verdonk in helikopter verscheen, koos Rutte voor een meer traditionele manier van campagnevoeren, door bijvoorbeeld persconferenties te geven. Toch flirt ook Rutte met het populisme, zo laat hij zich op de foto zetten, arm in arm met jonge VVD'ers. Amerika-deskundige Willem Post zegt in een uitzending van actualiteitenprogramma *Netwerk*: "Amerikaanse trekjes waar te nemen bij de VVD-campagne".⁴⁷

Kees Brants, hoogleraar politieke communicatie, wijst er op dat deze veranderde rol van de media grote gevolgen heeft:

*In een situatie van afnemend belang van politieke partijen groeit het belang van de media als articulator van maatschappelijke onvrede, wensen en eisen, als intermediair en deels vormgever van de publieke opinie en van de politieke agenda. Het is dan ook op zichzelf niet zo gek dat politici in diezelfde media verantwoording willen leggen. Het probleem is echter dat daar niet echt integrale belangenafweging zal plaatsvinden; de interpretaties van de werkelijkheid en de betekenis die we daaraan moeten hechten worden in de media immers binnen een cyclus van 24 uur – of korter – geproduceerd.*⁴⁸

Deze medialisering van de Nederlandse politiek heeft een duidelijk negatieve connotatie. Brants verwoordt de toenemende irritatie als volgt:

*Er lijkt een zekere consensus te groeien dat er iets schromelijk mis is met de symbiotische relatie tussen media en politiek. (...) Het idee heerst dat de eersten het politieke proces, het beeld van wat maatschappelijk belangrijk is en zelfs besluitvorming en beleid, zijn gaan domineren. Dat er sprake is van een mediocratie, waarin journalisten niet langer berichten over wat politici vinden en doen maar waarin de laatsten zich laten leiden door de media-gedefinieerde waan van de dag, om vervolgens die media weer op te zoeken om kond te doen van hun heldendaden of, positiever geformuleerd, om verantwoording af te leggen.*⁴⁹

⁴⁷ *Netwerk* 2006

⁴⁸ Brants 2002: 164

⁴⁹ Brants 2002: 163-164

Volgens Brants is er weinig bewijs voor de veronderstellingen waarop deze ongerustheid is gebaseerd. In zijn ogen domineert de journalistiek de politieke discours niet met conflicten, infotainment en schandalen. En wanneer dit wel voorkomt is het negatieve effect ervan “op z’n minst twijfelachtig”, zegt Brants.⁵⁰

Terugkomend op de twee aspecten, wordt hier wel duidelijk dat politiek nieuws voornamelijk via de media gebracht wordt. Media bepalen welke onderwerpen zij interessant vinden. Daarbij gieten ze deze politieke onderwerpen in een aantrekkelijk jasje. Hetzelfde gebeurt bij politici: zij worden zo geprofileerd dat zij charmant over kunnen komen. Het vergt echter wel enige moeite om populair en charmant over te komen, hier moeten politici dan ook bewust aan werken.

Europese politiek

De Europese Unie sluit goed aan bij het principe van medialisering in die zin dat nagenoeg alle kennis van burgers over de Europese politiek via de media wordt verkregen. In veel andere opzichten lijkt het proces van medialisering echter juist niet van toepassing op de Europese politiek. De persoonlijkheid en het privé-leven van Europarlementariërs of Eurocommissarissen spelen bijvoorbeeld geen rol in de media. De Nederlandse burger is niet bekend met de persoonlijke kant van de Europarlementariërs bij de Europese Unie. Te Velde stelt dat personalisering echter wel noodzakelijk is, omdat de kiezer de politicus moet vertrouwen: “politici moeten tegenwoordig de kiezers echt ‘werven’, om niet te zeggen verleiden en behagen. Ze moeten vechten om het vertrouwen te krijgen en dit te behouden”.⁵¹ Als de Nederlandse burger een Europarlementariër niet persoonlijk leert kennen, zal hij of zij ook niet snel deze mensen en de Unie kunnen vertrouwen.

Een ander problematisch punt is het beleid van de EU. Eerder is aangeven dat in de media beslissingen en onderwerpen van de EU worden besproken. Dit gebeurt echter slechts incidenteel en dat heeft alles te maken met de complexiteit van het Europese beleid. In een publieksdemocratie dragen politici onderwerpen via de media aan voor de burgers. De media proberen deze onderwerpen vervolgens zo aantrekkelijk en eenvoudig mogelijk over te brengen.

⁵⁰ Brants 2002: 164

⁵¹ Velde 2003

Het complexe beleid van de EU laat dit echter nauwelijks toe. Media brengen wel onderwerpen van de EU in het nieuws, maar het aantal keren dat Europese beleidsstukken wordt besproken, is te verwaarlozen. Zo stelt Van der Ham in zijn interview in *De Jonge Journalist*: “Wat ik meer structureel de media wil verwijten, is dat ze heel weinig aandacht hebben besteed aan Europa”.⁵² Het lijkt erop dat de materie te moeilijk is om aantrekkelijk en eenvoudig over te brengen. De Beus wijst, evenals zijn collega Te Velde, op het belang van vertrouwen, dat verloren gaat bij een complex beleid of bestuur:

*Het vastlopen van de democratische natiestaat in termen van doeltreffendheid van bestuur gaat samen met een verlies van vertrouwen, ja van ‘volkskracht’ (Thorbecke’s term voor geloofwaardigheid) in de politieke verhoudingen tussen politici en burgers alsmede tussen politici onderling en tussen burgers onderling.*⁵³

Volgens De Beus leidt het verlies van vertrouwen tot “democratische immobiliteit” van de burger. Burgers zijn niet meer ‘in beweging’ te krijgen voor de politiek, laat staan voor de Europese politiek, dat ver van hun bed af staat. De Beus stelt dat een dergelijke immobiliteit in ons land onder meer leidt tot “een referendumbeweging (waarbij het geraadpleegde volk zelden tevreden wordt gesteld)”.⁵⁴ Een dergelijk geval kwam in Nederland in 2005 naar voren met betrekking tot het referendum over het wel of niet aannemen van de Europese grondwet. De regering besloot het volk zelf te laten beslissen over de aanname van een Europese grondwet. Deze trend past in de context van de publieksdemocratie, waarbij voorstellen direct aan het publiek worden voorgelegd.⁵⁵ Politici gaan er hierbij vanuit dat de kiezers geïnformeerd en geïnteresseerd zijn.⁵⁶ Het valt echter te betwisten of de kiezers wel zo geïnformeerd en geïnteresseerd zijn, gezien de complexe materie van de EU. Het referendum leefde redelijk onder de mensen en in de media. Uiteindelijk stemden Nederlanders wel tegen de Europese grondwet. In een evaluatie over de berichtgeving rond het referendum zegt adjunct-hoofdredacteur van *de Volkskrant*, Arie Elshout hierover:

⁵² Stubenitsky 2007

⁵³ Beus 2004

⁵⁴ Beus 2004: 2

⁵⁵ Manin 1997

⁵⁶ ibidem

Mijn ervaring is dat aandacht, opwinding en enthousiasme vanuit de samenleving moeten komen. Wij in de media kunnen niet op eigen kracht een onderwerp aanzwengelen. Wij zijn meer ventiel dan aanjager. Zolang er geen politieke angel in een onderwerp zit, ben je als krant vrij machteloos. Je moet conflict hebben. Pas dan wordt het interessant. Dat is democratie. Te lang is Europa een saai, technocratisch proces geweest. En te lang hebben wij er last van gehad dat wij een eurofiel land waren. De mensen vonden Europa een goede zaak, maar ze bleven onverschillig en dus was er geen voedingsbodem voor een discussie.⁵⁷

Vandaag de dag is het dus belangrijk dat politici hun uiterste best doen om het vertrouwen van de bevolking te winnen. In het *NRC Handelsblad* van 22 september 2005 schrijft Joke Hermes over de verhouding tussen burgers en politiek.⁵⁸ In het artikel signaleert Hermes het moderne verschijnsel dat politici de straat op gaan en de media steeds vaker gewone mensen laten zien. Volgens haar heeft die aandacht echter niet geleid tot een groter vertrouwen in de politiek. Het vertrouwen zou in haar visie zelfs op een historisch dieptepunt zijn beland.⁵⁹ Hermes vindt de oorzaak in de onverenigbaarheid van de mening van gewone mensen enerzijds en het beleid van politici anderzijds. De opvattingen van burgers zijn vaak ongezoeten, terwijl het politieke beleid juist erg complex is. Politici hopen bij burgers meningen en beleidssuggesties aan te treffen, zegt Hermes, maar ze vinden vooral emoties. Deze emoties zijn moeilijk te vertalen en worden daarom niet meegenomen in het politieke vertoog.

Deze kloof tussen de ongezoeten mening van burgers en de complexiteit van politiek beleid is terug te vinden in de problemen rond de Europese politiek. Beleid wordt er niet gemakkelijker op wanneer problemen op Europees niveau aangepakt moeten worden. Bovendien kenmerkt de EU zich niet door eenvoud vanwege de vele organen, waarvan de bekendste het Europees Parlement, de Raad van de Europese Unie en de Europese Commissie zijn. Deze organen zijn op verschillende manieren tot stand gekomen en hebben verschillende taken. Europese politiek is dus moeilijk te ‘verkopen’ en is zodoende niet populair onder de bevolking. De kloof tussen het ‘eenvoudige’ begrip van mensen en het complexe Europese beleid is groot.

⁵⁷ Brusse 2006: 90

⁵⁸ Hermes 2005

⁵⁹ ibidem

Samenvattend lijkt het proces van medialisering niet geheel te zijn doorgedrongen tot de Europese kant. Hoewel er incidenteel Europees nieuws wordt gebracht, is dit slechts een zeer klein deel. De EU wordt als technisch en daardoor onvertaalbaar gezien. Nederlandse burgers zouden zich niet interesseren voor deze politiek. Het is een cirkel waar tot op heden niet uit te komen is: de media brengen geen interessante verhalen, waardoor burgers niet geprikkeld raken, waardoor media weer niet gemotiveerd worden om te berichten over Europa en de Europarlementariërs.

2.5 Conclusie

In dit theoretische kader hebben we geprobeerd de Nederlandse en Europese politieke situatie in een breder kader te plaatsen. Beide politieke sferen zijn immers van belang voor de kloof tussen burgers en de EU. Uit dit hoofdstuk lijkt het beeld te komen dat zowel een partijdemocratie als een publieksdemocratie moeilijk toepasbaar zijn op de politieke situatie van de Europese Unie. Hoewel een publieksdemocratie in eerste instantie op lijkt te gaan, voldoet het niet geheel aan de situatie. De publieksdemocratie en medialisering passen goed bij de huidige Nederlandse situatie, maar deze gelden niet voor de Europese politiek. Hoewel de media ook met betrekking tot de EU de belangrijkste communicatiemiddelen vormen tussen Europa en de burger, wordt het Europese beleid slechts incidenteel in de media gebracht. Personalisering van Nederlandse politici is een zeer geliefd en veelgebruikt onderwerp in de pers, maar Europarlementariërs krijgen nauwelijks een gezicht in de Nederlandse media.

Europa valt dus niet te vangen in één van de twee ideaaltypen van een partijen- of publieksdemocratie. De complexiteit van de Europese Unie zorgt voor moeilijkheden op het gebied van communicatie met de burgers. In dit onderzoek kijken we hoe politici dit probleem ervaren: Wat is hun rol hierbij? Hoe ervaren zij de communicatie met de eigen partij, met de burgers en met de media?

3 Methode

Veel onderzoek over de beeldvorming over de Europese Unie gaat over burgers. Er is nauwelijks onderzoek gedaan naar de standpunten van politici ten aanzien van de Europese politiek. Mede om die reden maken we voor de beantwoording van de onderzoeksvraag gebruik van de gefundeerde theoriebenadering van Glaser en Strauss. Deze wetenschappers benadrukken de grote waarde van kwalitatief onderzoek. De gefundeerde theoriebenadering gaat er van uit dat er systematisch theorie ontwikkeld kan worden op basis van data. Nieuw materiaal zou de theorie niet falsifiëren, maar leiden tot wijzigingen in de theorie. Theorieontwikkeling is daarmee een doel op zich. De analyse in dit kwalitatieve onderzoek is geen losstaande fase: de drie onderzoekshandelingen gegevensverzameling, analyse en reflectie, vormen een steeds terugkerend cyclus.⁶⁰ Het hele proces zal worden vastgelegd, zodat op elk moment gereconstrueerd kan worden hoe we tot bepaalde conclusies zijn gekomen. De onderzoeksvraag was:

Hoe kijken politici aan tegen de kloof tussen burgers en de EU en hoe zien zij hun eigen rol daarbij?

3.1 Onderzoeksopzet

De onderzoekers Wester en Peters beschrijven het globale verloop van een gefundeerde theoriebenadering als volgt: het formuleren van een probleemstelling, het verzamelen van gegevens, een transcriptie van het ruwe gegevensmateriaal, een eerste ordening van het materiaal, de ‘analyse-in-engere-zin’ of het lezen en interpreteren van een deel van het materiaal, het uitvoeren van nadere analyses en uiteindelijk de rapportage.⁶¹ Onze scriptie volgt deze lijn.

Zonder vooraf vastgestelde theorie, gaan we open het onderzoek in. Dit wil echter niet zeggen dat er geen sprake is van een zekere vóórstructurering. We starten met een literatuurstudie om het onderzoek een doel en richting te geven. De drie begrippen

⁶⁰ Wester 2004

⁶¹ ibidem

partijdemocratie, publieksdemocratie en medialisering zijn hierbij gekozen. De globale inzichten uit hoofdstuk 2 kunnen echter in de loop van het onderzoek worden aangepast. Na de literatuurstudie nemen we diepte-interviews af. Door middel van de interviews hopen we inzicht te krijgen in de thema's rondom communicatie tussen de burgers, media en de politici. Vanuit het oogpunt van een politicus wordt deze relatie geanalyseerd. We willen de eigen ervaringen van politici ten aanzien van Europa en de kloof tussen burgers en de Europese politiek onderzoeken. Tijdens het onderzoek zullen de genoemde thema's van de geïnterviewden de lijn van de analyse uitzetten. Wanneer een herhaalde verzameling van gegevens geen aanleiding geeft om nog meer nieuwe begrippen te formuleren, is het punt van verzadiging van de begrippen bereikt.

In de interviewperiode zullen de resultaten constant geïnterpreteerd en geanalyseerd worden. Om tot een gedegen analyse te komen van de interviews, worden de interviews letterlijk uitgeschreven. Deze interviewtranscripten worden vervolgens gecodeerd. Ieder begrip in het interviewtranscript krijgt een code toegewezen. Aan de hand van deze codelijsten kan er geclusterd worden: codes uit verschillende interviews die met elkaar te maken hebben worden onder één cluster samengebracht. Hierbij wordt continu geanalyseerd welke codes wel of niet van belang zijn. Deze procedure wordt diverse malen herhaald totdat er een goede clustering staat. Dit betekent dat we de begrippen zo hebben kunnen samenbrengen dat er enkele thema's zijn overgebleven. Uiteindelijk worden deze thema's onderverdeeld in hoofdstukken en kan er aan de hand van de gecodeerde citaten een analyse geschreven worden.

3.2 Interviews

Om erachter te komen hoe Nederlandse politici aankijken tegen de kloof tussen de EU en de Nederlandse burger, hebben we 19 interviews uitgevoerd. Na dit aantal kwamen we geen nieuwe thema's meer tegen. Voor ons onderzoek was het van belang dat de respondenten kennis hebben over de EU. We kozen voor politici die in hun werk ook daadwerkelijk bezig zijn met de EU, zoals Tweede Kamerleden die lid zijn van de commissie Europese Zaken, Internationaal Secretarissen van politieke partijen en Europarlementariërs.

Het doel van de interviews is het reconstrueren van de ideeën van de respondenten. We waren op zoek naar persoonlijke verhalen, niet naar sociologische observaties. De werkelijkheid

van de respondent stond dus centraal. Het ging niet om het generaliseren van de resultaten, maar om het inventariseren van verschillende discoursen. We hebben ons daarom op een zo divers mogelijk respondentengroep gericht. Niet de verschillen zijn in onze analyse in kaart gebracht, maar de diverse verhalen waar een ‘rode draad’ doorheen loopt.

3.3 Interviewvragen

De interviews waren semi-gestructureerd. Het interview werd grotendeels gestuurd door de onderwerpen die de respondent aandroeg. Vooraf is een vragenlijst samengesteld, maar er konden tijdens het interview ook andere onderwerpen naar voren komen. Bij elk interview maakten we gebruik van een vragenlijst. Deze lijst diende echter alleen als ondersteuning. De ervaring leerde dat politici zelf vaak onderwerpen aandragen.

Ons interview begon met de vraag hoe de politicus politiek actief was geworden. Op deze manier werd duidelijk wat de functie van de respondent precies inhield. Tevens werd er zo een bruggetje geslagen naar de Europese component in hun werk. Vervolgens werd er gevraagd naar de relatie tussen de Europese Unie en de Nederlandse burgers. Wij wilden erachter komen hoe politici tegen de relatie EU – burger aankeken en wat zij als hun rol daarin zagen.

Verder stonden er enkele vragen op ons lijstje over de initiatieven van politici op het gebied van Europa op. We wilden weten wat politici deden om de Nederlandse burger bij de EU te betrekken en of zij succes hadden met deze pogingen. Ook de hindernissen die zij hierbij tegenkwamen en de reacties van burgers, pers en partij waren hierbij belangrijk.

Andere vragen gingen specifiek over de media. De interesse en contacten met de pers waren hier van belang. Er werd bijvoorbeeld gevraagd wat een politicus van de berichtgeving over Brussel vond. Ook vroegen wij ons af of burgers reageerden op gepubliceerde stukken en/of uitspraken.

Ten slotte waren vragen over de politieke partij zelf een onderdeel van onze vragenlijst. Enerzijds wilden we te weten komen hoe de achterban of leden tegen de EU aankijken. Aan de andere kant wilden we weten hoe collega-politici bezig waren met Brussel. Tot slot was de vraag hoe er gecommuniceerd wordt tussen Brussel en Den Haag cruciaal. Hierbij ging het zowel om doorgevoerd beleid als daadwerkelijk contact tussen Europarlementariërs en Haagse politici.

3.4 Respondenten

Voor onze diepte-interviews hebben we tientallen politici benaderd die een link hebben met de Europese Unie. Dit zijn Internationaal Secretarissen, Tweede Kamerleden die lid zijn van de Commissie Europese Zaken, oud-Kamerleden die zich nu op een andere manier bezighouden met Europa, of Europarlementariërs. Naast de politici in Nederland, is ook gekozen voor enkele Nederlandse Europarlementariërs in Brussel om zoveel mogelijk verschillende ervaringen van politici over communicatie over de Europese Unie te verzamelen. Er is dus geprobeerd een zo divers mogelijk respondentengroep samen te stellen. Hierbij is gekeken naar kenmerken van de partij en de functie van de politicus.

In de onderstaande tabel staan de geïnterviewde respondenten. Er zijn veel meer politici benaderd, maar niet iedere politicus wilde meewerken aan een interview. Uiteindelijk is in de tabel te zien dat er toch een diverse groep is overgebleven. In de analyses van de interviews worden de respondenten niet bij naam genoemd. Het gaat immers om de ervaringen die politici met elkaar delen en niet om de individuele ervaringen van één persoon. Voor de volledigheid worden de namen hier wel gegeven. Na de tabel wordt kort omschreven wie iedere respondent is en wat zij te maken hebben met Europa.

Soort politici Partij	Partijbestuurders	Kamerleden	Europarlementariërs
CDA	Jan-Jaap van Halem	Jan Jacob van Dijk	Joop Post
PvdA	Marije Laffeber	Harm-Evert Waalkens Godelieve van Heteren	-
VVD	-	Han ten Broeke	Jeanine Hennis- Plasschaert
D66	Simone Filippini Erik Veldman	-	Sophie in 't Veld
GroenLinks	-	-	Kathalijne Buitenweg
SP	-	Jasper van Dijk Harry van Bommel	-
PVV	-	Raymond de Roon	-

Soort politici Partij	Partijbestuurders	Kamerleden	Europarlementariërs
CU	-	Esmé Wiegman	Hans Blokland
Anders	Sammy van Tuyll	-	Paul van Buitenen

Jan Jaap van Halem:

Van Halem is Internationaal Secretaris voor het CDA. Als Internationaal Secretaris vertegenwoordigt hij de leden van zijn partij in binnen- en buitenland, met betrekking tot internationale politieke onderwerpen. Van Halem coördineert tussen de zusterpartijen van het CDA en Commissie Buitenland.

Marije Laffeber:

Laffeber is sinds 2004 Internationaal Secretaris voor de PvdA. Ze heeft vroeger onder meer als voorlichter PvdA Eurodelegatie en als persvoorlichter gewerkt. Enkele dagen na het interview trad zij, net als de rest van het PvdA-bestuur, af.

Simone Filippini:

Filippini is Internationaal Secretaris voor D66 sinds 2004. Ze onderhoudt de contacten tussen (de leden) van D66 met zusterpartijen in Europa en de rest van de wereld. Verder is zij betrokken bij een discussieplatform oer Europa: *Nekst Generation*. Ze is ook kandidaat geweest voor de Europese verkiezingen.

Erik Veldman:

Veldman is lid van D66. Hij was onverkiesbaar kandidaat op de lijst van D66 bij de Twee Kamerverkiezingen in 2006. Veldman heeft stage gelopen bij Europarlementariër Sophie in 't Veld. Hij heeft de werkgroep *D66 Platform Europa* opgericht, een platform die zich bezig houdt met het Europees beleid van D66.

Sammy van Tuyll:

Van Tuyll werkte voor de Europese Commissie als economisch raadgever. Hij was lid van de VVD en zat in de Commissie Europese Zaken. Hij richtte later de Liberaal Democratische Partij én Democratisch Europa op. Hij schreef enkele boeken over Europa, waaronder *Voor Europa, tegen deze grondwet*.

Jan Jacob van Dijk:

Van Dijk is sinds 2003 lid van de Tweede Kamer voor het CDA. Hij is woordvoerder Europese Zaken. Verder is hij ook voorzitter van de Commissie Subsidiariteitstoets. Van Dijk wordt vaak gezien als een groot expert op Europees terrein in de Tweede Kamer.

Harm-Evert Waalkens:

Waalkens is Tweede Kamerlid voor de PvdA sinds 2003. Hij is de voorzitter van de Commissie Europese Zaken. Waalkens heeft een agrarische achtergrond en houdt zich in de Kamer veel bezig met landbouwbeleid en plattelandsontwikkeling.

Jasper van Dijk:

Van Dijk is sinds 2006 lid van de Tweede Kamerfractie van de SP. Hij begon als onderwijsmedewerker van Harry van Bommel. In 2004 en 2005 werkt hij in het Europees Parlement voor de SP-fractie. Hij werkte ook mee met de nee-campagne tegen de Europese grondwet. Binnen de SP-fractie houdt hij zich bezig met onderwijs en media. Tevens is hij lid van de Commissie Europese Zaken.

Godelieve van Heteren:

Van Heteren was voormalig Kamerlid van de PvdA tussen 2002 tot 2006. In de Kamer hield zij zich bezig met volksgezondheid, patiënten-consumentenbeleid, kwaliteitsbeleid in de zorg, biotechnologie, medische ethiek en het functioneren van de Inspectie (VWS). Zij was tevens voorzitter van de vaste Commissie voor Europese Zaken. Sinds 2007 is zij eigenaar van het projectbureau *Europa Arena*.

Han ten Broeke:

Ten Broeke is sinds 2006 lid van de Tweede Kamer voor de VVD. Hij is lid van de Commissie Europese Zaken. Tevens is hij lid van de tijdelijke Commissie Subsidiariteitstoets. In april 2007 is hij gestart met een politiek spreekuur: *Broodje Tweede Kamer*.

Harry van Bommel:

Van Bommel is sinds 1998 Kamerlid van de SP. Door de groei van de SP kon Van Bommel zich vanaf 2002 volledig richten op Buitenlandse Zaken. Hij is ondervoorzitter van de vaste Commissie voor Europese Zaken. In 2005 speelde hij een grote rol in de nee-campagne tegen de Europese grondwet. Na het 'nee' op de grondwet, riep hij op tot een brede maatschappelijke discussie over de toekomst van de EU.

Raymond de Roon:

De Roon is sinds 2006 Tweede Kamerlid voor Partij voor de Vrijheid (de partij van Geert Wilders). Hij is woordvoerder Europese Zaken. Verder specialiseert hij zich in de justitie.

Esmé Wiegman:

Wiegman is sinds 1 maart 2007 Tweede Kamerlid voor de ChristenUnie. Zij zit in de Commissie Europese Zaken. Ze heeft een journalistieke opleiding gevolgd. Ze hield haar maidenspeech in maart 2007 bij het debat over de Europese Top.

Joop Post:

Post is sinds maart 2007 lid van het Europees Parlement voor het CDA. Hiervoor was hij Statenlid voor het CDA in Noord-Holland. In het Europees Parlement houdt hij zich bezig met de commissie voor economische en monetaire zaken, visserij en cultuur & onderwijs.

Jeanine Hennis-Plasschaert:

Hennis-Plasschaert is van 1995 tot 1998 beleidsmedewerker DG Uitbreiding van de Europese Commissie in Brussel geweest. Hierna werkte ze als Financial Officer bij de Europese Commissie in Riga. Sinds 2004 is ze lid van het Europees Parlement voor de VVD.

Sophie in 't Veld:

In 't Veld is sinds juli 2004 lid van het Europees Parlement voor D66. Zij is in 1993 in Brussel terechtgekomen als medewerker van D66-Europarlementariër Johanna Boogerd. In haar huidige werk is zij lid van verschillende commissies en delegaties. Daarnaast is zij vice-voorzitter van de Intergroup Gay & Lesbian Rights.

Kathalijne Buitenweg:

Buitenweg is sinds 1999 lid van het Europees Parlement voor GroenLinks. In 2004 werd zij door haar partij tot lijsttrekker gekozen voor de Europese verkiezingen. Voordat zij bij het Europees Parlement ging werken is ze bij verschillende Europese initiatieven betrokken geweest, waaronder de Stuurgroep Europese jongerencampagne tegen racisme van de Raad van Europa (1994-1995).

Hans Blokland:

Blokland is sinds 1994 Europarlementariër voor eerst de GPV en later de CU/SGP. Hij werkt zowel in Brussel als in Rotterdam. Hij is vooral actief op het gebied van milieuvraagstukken.

Paul van Buitenen:

Van Buitenen werkte tien jaar voor de Europese Commissie. Hij was in 1999 verantwoordelijk voor de val van de Europese Commissie doordat hij tal van misstanden aan de kaak stelde. Sinds 2004 is hij lid van het Europees Parlement voor de door hem opgerichte partij Europa Transparant.

3.5 Analyse interviews

In de volgende twee hoofdstukken staat de analyse van de interviews centraal. In de bijlagen van deze scriptie staan alle transcripten. Aan de hand van citaten van politici wordt er een beeld gegeven over de denkbeelden van politici over de Europese communicatie tussen media, burgers en politici zelf.

In de rapportage van de onderzoeksresultaten is gekozen voor een thematische indeling. Dit houdt in dat de resultaten van verschillende interviews met elkaar verbonden zijn. Op basis

van de clusterings konden er twee schema's worden gemaakt die elk in een hoofdstuk worden besproken. Hoofdstuk vier betreft de beelden van politici over burgers en media. In de eerste paragraaf staat kennisgebrek van burgers en media centraal. Dit kennisgebrek staat in verband met de abstractheid van de EU. Tot slot komt het EU-gevoel van burgers en media naar voren. Daarbij zal het gaan over de thema's 'onverschilligheid' en 'negativiteit'. Hoofdstuk vier is essentieel, omdat het de achtergrond is die politici in ogenschouw nemen als ze met Europa bezig zijn. In hoofdstuk vijf staan de ervaringen van politici over henzelf en collega-politici centraal. De eerste twee paragrafen gaan over de thema's kennisgebrek en onverschilligheid. Deze thema's zouden drie gevolgen hebben, die in de daarop volgende paragrafen aan bod komen: politici zijn bang voor de kiezers (paragraaf 5.3), politici kunnen de EU niet concretiseren (paragraaf 5.4) en politici reageren te laat misbruiken Brussel (paragraaf 5.5). In het laatste hoofdstuk worden alle thema's met elkaar verbonden. Daarnaast wordt er een antwoord geformuleerd op de hoofdvraag en worden de resultaten teruggekoppeld naar de theorie.

4 Resultaten: Politici over burgers en media

Politici geven aan dat de Nederlandse burgers de Brusselse politiek vaak niet boeiend vinden. Volgens politici hebben burgers niets met de EU: ze kunnen zich daarom geen goed beeld vormen bij Brussel. Burgers zijn onwetend, onverschillig en vaak negatief ten opzichte van Europa. Dit zou ook gelden voor journalisten. De pers is onverschillig, heeft te weinig kennis en besteedt te weinig aandacht aan Europa. Als er aandacht aan Europa besteed wordt, zou dit voornamelijk negatief zijn.

In dit hoofdstuk staan deze beelden van politici over burgers en media centraal. Hoe vinden politici dat de communicatie over de EU verloopt met de burgers en in de media? De nadruk van dit hoofdstuk ligt op de burgers. De beelden van politici over de Nederlandse burger zeggen immers veel over hoe politici met de kloof tussen de burger en de Europese Unie omgaan. De media worden erbij betrokken, omdat deze derde partij ook van invloed is op het hele proces. Politici zien de media beurtelings als veroorzaker of verwoorder van de kloof.

4.1 Kennisgebrek over een abstracte EU

Politici zien een groot kennisgebrek over de EU onder burgers. Volgens de politici kunnen mensen zich zodoende geen voorstelling maken van Brussel. Burgers hebben geen idee wat daar allemaal gebeurt en waar de EU voor staat. Ze weten niets over de Europese politiek en kennen nauwelijks Europarlementariërs:

De burgers hebben totaal geen clou van wat er in Europa gebeurt, waar Europa voor staat. De mensen denken de ene keer dat ik bij de Commissie werk of dat ik bij het Parlement zit of dat ik een collega van Frits Bolkenstein ben of Hanja Maij-Weggen en ook nu die exercitie [hoorzittingen] van die Tweede Kamerleden die het land doorgaan (..), ik moet daar gewoon om lachen als ik dat zie. Wat moeten die burgers roepen, wat weten ze nou wat ze er over moeten praten. (19.2)

Burgers zijn in de ogen van politici dus niet goed geïnformeerd over de EU. Verreweg de meeste politici vinden het belangrijk dat mensen goed voorgelicht worden over de EU, zodat ze

Europa beter begrijpen. Zo wijst een politicus op het belang van goede uitleg over Europese richtlijnen. In zijn visie is de Europese invloed te groot op Nederland, maar mensen mogen Europa alleen afwijzen wanneer ze hier kennis over hebben. Burgers zouden eerst geïnformeerd moeten worden, voordat ze een standpunt over Europese invloed in kunnen nemen. De betere uitleg over Europa komt volgens politici echter moeizaam van de grond. De EU wordt in technische bewoordingen naar burgers gecommuniceerd:

Ik denk dat er te weinig draagvlak is, en dat daar wat aan gedaan zou moeten worden, maar dat moet je niet zoeken in hele technische discussies, want daar zitten mensen niet op te wachten. Ik denk dat dat zeg maar de discussie is van de elite, en dat we steeds meer moeten proberen om de mensen in de straat te overtuigen dat dit punt in het verdrag echt heel belangrijk is (...). In het Verdrag van Nice (...) als jij naar de Albert Heijn gaat of de C1000, wie in die winkel kan jou vertellen wat er in zo'n verdrag staat? Dat boeit ze niet en dat moet je ook niet willen. (2.7)

Politici zeggen dat deze concrete vertaalslag naar het dagelijkse leven van de Nederlandse burger niet goed genoeg gemaakt wordt, waardoor mensen de EU blijven zien als een institutionele en technische instantie, waar ze niets mee hebben. Burgers weten daarom niet goed hoe het er nu precies politiek in Brussel aan toe gaat. De Europese structuur is onduidelijk en ondoorzichtig, waardoor burgers zich niet bezig willen houden met Europese politiek. Ongeacht de mening van burgers over de EU, zouden burgers helemaal niets met de institutionele kant van Europa hebben:

Het grootste gedeelte van de mensen is niet geïnteresseerd in een institutionele discussie. Het interesseert hun wérkelijk niet hoeveel bevoegdheden het Europees Parlement heeft, of hoe het nou precies zit met het initiatiefrecht van de Europese Commissie of weet ik wat meer, die zeggen: "what's in it to me?" (...) En als je mij vraagt, wat wij in het verleden gedaan hebben, ook rondom het referendum, dan hebben wij ons veel te veel gericht op het institutionele aspect, gezien de tijd die we hadden kon dat ook bijna niet anders maar... En hebben we ons veel te weinig gericht op andere aspecten, op de concrete aspecten waarvan mensen zeggen: "ja, hé, logisch". (6.3/6.4)

Veel politici hebben inmiddels opgemerkt op dat de Nederlandse burger te technisch benaderd wordt met betrekking tot de EU. Volgens politici moet je burgers beter inhoudelijk uitleggen hoe de EU in elkaar zit en niet met technisch jargon. Als je concrete onderwerpen presenteert aan de mensen, zouden ze veel meer betrokken worden:

Ik denk dat het er veel meer om gaat dat datgene wat er vanuit Brussel komt, aan beleid, hele concrete maatregelen op hele concrete terreinen, dat dat gewoon herkenbaar moet zijn en mensen moet aanspreken. En dan weer even dat voorbeeld van klimaat en energie, dat je zegt: “Kijk, dat is Brussel, dat doet Brussel en dat is best wel goed”. (13.10)

Politici stellen dat je mensen beter inhoudelijk kunt benaderen, zodat hun belevingswereld wordt aangesproken. Zodra je Europese onderwerpen met concrete voorbeelden bij de mensen brengt, snappen burgers Europa beter. Een partijbestuurder vertelt dat je bijvoorbeeld mensen kunt wijzen op het feit dat “men 3000 euro op jaarbasis aan Europa overhoudt”. De politici verwijzen vaak naar deze praktische invulling van communicatie over de EU:

R: (...) Mensen zeggen: “what’s in it to me? Vertel mij nou eens, wat jij nou gaat regelen wat voor mij van belang is”.

I: En wat zegt u dan?

R: Dan kan ik wel een heel rijtje opnoemen. Gelijke behandeling mannen en vrouwen... maak je geen illusies, dat is wel van Europa. Als het gaat om die dodehoekspiegel, we hebben het wel geregeld via Europa. Als het gaat om dat jij nu je telefoonnummer mee kunt nemen wanneer je wisselt van provider, dat kun jij dankzij het Europees Parlement doen. In het buitenland geld opnemen uit de flappentap... prima, dat kun je gratis doen, vroeger moest je 7,5 gulden betalen per keer dat je het deed, nu kun je dat gratis doen dankzij Europa. Dat de Rijn tegenwoordig een stuk schoner is dan dat ie dertig jaar gelden was, is wel dankzij Europa gekomen. Nou, van dat soort dingen. Die voorbeelden die kan ik zo wel noemen...(6.3/6.4)

Een manier om de EU concreet te maken is rekening houden met de doelgroep. Een Europarlementariër wijst ook op het gegeven dat je altijd een “bepaalde groep” voor je hebt, zoals postbodes of ambtenaren, waardoor je kunt “inspelen op onderwerpen die bij hen wel leven, uit hun belevingswereld”. Bij zulke onderwerpen zit “negen van de tien keer ook een Europese component”, waardoor mensen de link met hun eigen dagelijkse leven leggen.

Veel politici zeggen dat je mensen met concrete Europese onderwerpen moet benaderen. Maar lukt het ook om deze vertaalslag daadwerkelijk te maken, of blijft het bij mooie praatjes? Het valt de media volgens politici zwaar om een concreet onderwerp over de EU te schrijven. De media zorgen ervoor dat mensen voornamelijk over de EU te horen krijgen in technisch jargon. Volgens de politici presenteren media nog teveel saaie en weinig concrete verhalen over de EU:

In het type berichtgeving, wat ik daar lastig vind, is dat ook daar vaak gezegd wordt van: De Raad versus het Parlement, versus de Commissie. En dat zegt volgens mij heel weinig. Want zeg dan concreet dat we geen overeenstemming hebben met de Raad. (17.7)

Politici stellen dat journalisten blijven steken in technische en institutionele discussies en bewoordingen. Er zouden wel grote verschillen zijn tussen de media. Vooral bepaalde kranten proberen meer concreet over Europa te schrijven. De meeste media richten zich echter voornamelijk op “onderwerpen als uitbreiding van de Europese Unie en de institutionele vormgeving van de Unie en niet zozeer op die hele concrete voorbeelden”. Er wordt niet inhoudelijk genoeg bericht over de EU. Veel politici geven aan dat het gewoonweg erg lastig is om het technische Brussel te vertalen naar het populaire discours waar de burgers op zitten te wachten. Vooral Europarlementariërs realiseren dat zij in een lastige situatie zitten. Brussel is nu eenmaal een zeer technische en institutionele instantie, lastig vertaalbaar, en daarom blijft de EU tot op heden voor veel burgers een abstract verhaal:

Het is hier allemaal ontzettend technisch. Het is echt wetgeving tot drie cijfers achter de komma. Over dingen (..) die je ook niet een-twee-drie kunt vertalen in een of ander populair verhaal. (15.3)

Volgens politici zijn veel media bovendien niet in staat om gedegen artikelen te schrijven over de EU. Dit zou er ook mee te maken hebben dat journalisten zelf moeite hebben met de technische kant van EU. Veel journalisten hebben ook te weinig kennis om goed, inhoudelijk te berichten over de EU:

Ik vind dat de media heel weinig weten van Europa. Er is geen één journalist in staat om een fatsoenlijk artikel over Europa te schrijven. En ik weet dat uit eigen ervaring, omdat er ook wel eens mensen over mij artikelen hebben geschreven en dan heb ik het niet over de mensen die mij de grond in willen schrijven, maar over de bevriende journalisten die een leuk artikel willen schrijven en dat dan toch gewoon dat hele artikel bol staat van fouten. (19.9)

Politici zeggen daarom dat de EU meer aandacht moet krijgen in het onderwijs. Beter onderwijs over de EU zou leiden tot een beter Europese bewustwording onder Nederlandse burgers: “Je moet zorgen dat die mensen, als het over zoiets ingewikkelds gaat, wórden geïnformeerd. Daar moet je op scholen mee beginnen hè, bij het onderwijs”. Onderwijs wordt als een belangrijk kanaal gezien om de burger meer bij de EU betrekken. Volgens enkele politici zou beter onderwijs zelfs een oplossing kunnen zijn om de onwetendheid van burgers tegen te gaan. Op de middelbare school zouden jongeren verplicht over Europa onderwijs moeten krijgen, iets wat op dit moment niet voldoende gebeurt en volgens politici een van de oorzaken van het Europese kennisgebrek zou zijn. Op dit moment zouden Nederlandse jongeren niet goed voorgelicht worden:

Nederlandse geschiedenis is fantastisch, maar laat dan ook even structureel zien hoe Europa zich heeft ontwikkeld. En ga daar gewoon op een goede manier mee om, ontwikkel een leer methode en dat is nu allemaal maar hapsnap. (15.5)

Samenvattend zeggen politici dat burgers via de media abstracte verhalen blijven horen, en daardoor blijven ze slecht betrokken en geïnformeerd. Kennisgebrek zou weer leiden tot het feit dat de EU als een technisch verhaal gezien blijft worden, zowel voor media als burgers. Het kringetje is daarmee rond.

4.2 Het EU-gevoel: onverschillig en negatief

Volgens politici zijn burgers en media erg onverschillig over de EU. Zo besteden de media weinig aandacht aan Europa. Journalisten zijn nauwelijks geïnteresseerd in de EU. Een respondent wijst op het feit dat er wel lijntjes zijn tussen Europese politici en de media, maar dat je niet kunt aankomen met: “we gaan het nu over Europa hebben”. Daar is namelijk “geen journalistieke belangstelling voor”. Politici proberen zelf dikwijls de pers te benaderen, maar het komt vaak niet tot concrete verhalen. Europa heeft een lage prioriteit, andere verhalen gaan meestal voor:

Er is ineens actueel nieuws, waardoor het verdwijnt. Ja, het gebeurt ook met actualiteitenuitzendingen. Dan heb je een uitnodiging gehad, je hebt een gesprek gehad, en dan op het laatste moment gebeurt er in Den Haag iets en dan verdwijnt dat. (18.2)

Enkele politici wijzen wel op het feit dat media meer interesse in Europa hebben, als het om Kamerleden gaat:

Veel mensen letten niet op wat de boodschap is, maar wie het zegt. En als iemand volstrekt verkeerde argumenten heeft, maar wel van een grote partij is, ja dan wordt er naar geluisterd. Terwijl iemand die toch wel een goed verhaal heeft, maar van een kleine partij is: niemand die luistert. Ja, zo werkt het. (5.5)

Wanneer je in de regering zit, zijn journalisten volgens politici minder onverschillig als je wat nieuws wilt melden. Europa blijft wel “wat minder interessant voor journalisten, maar dan willen ze er nog wel iets over schrijven”. Volgens een Europarlementariër hebben met name Europarlementariërs in Brussel grote moeite hebben om in het nieuws te komen. Maar hoewel veel politici zien dat het voor de Tweede Kamerleden in Den Haag iets makkelijker is om Europa in het nieuws te brengen, klagen ook deze politici over de desinteresse van de pers.

Politici maken verder duidelijk onderscheid tussen de verschillende soorten media die berichten over Europa. Vooral de televisie komt er niet goed van af: dit medium zou in alle gevallen veel te weinig aandacht aan Europa besteden:

Het is met name de nationale televisie waar een groot probleem zit. En wat mij ook heel erg geschokt heeft is dat twee dagen na het referendum, op 3 juni twee jaar geleden, hadden we, stom toeval, dat was al maanden van tevoren geregeld, hadden we een werkbezoek als Europarlementariërs in Hilversum. Daar waren we uitgenodigd door de publieke omroep. Daar hebben we onder andere een gesprek gehad met allemaal, de redacties van alle nieuws- en actualiteitenprogramma's, dus het journaal, Nova, Netwerk, nou noem ze maar op. En wat daar uitkwam: "Ah joh, dat Europa is toch helemaal niet boeiend, dat Europees Parlement: Volstrek irrelevant!" (16.7)

Enkele politici, waaronder met name de Europarlementariërs, geven aan dat ze berichtgeving via televisie het belangrijkste vinden. Zo wijst een Europarlementariër er op dat kranten geen "miljoen lezers hebben (..) Het grote publiek bereik je natuurlijk wel door radio en voornamelijk door televisie". Televisie zien de politici als een "snel medium" om veel mensen in één keer te bereiken. Mensen zouden de meeste informatie van de televisie halen. Er is bij andere media misschien wel meer aanbod van Europees nieuws, maar de televisie is voor de meeste mensen het meest toegankelijk. Het zijn ook voornamelijk de Europarlementariërs die het gebrek aan belangstelling voor de EU aan de orde stellen bij de televisiemakers:

Het is eigenlijk, zoals we Den Haag Vandaag hebben, dat is al jaren een gevleugelde uitspraak: waarom komt er geen Brussel Vandaag? Ik heb het onlangs nog eens aan de orde gesteld bij Nova en dan zegt Nova gewoon dat dat het beleid niet is en dat er geen ruimte voor is. Het is niet sexy genoeg en voor een deel, voor een deel kan ik me daar wel iets bij voorstellen, omdat regelgeving waarover in Europa nu besloten wordt, die wordt pas heel actueel over een of twee jaar in de lidstaten. Dus wij lopen heel vaak vooruit op de actualiteit om het maar even zo te zeggen. Aan de andere kant, de media kunnen bepaalde besluiten ook actueel maken. (15.2)

Andere Europarlementariërs stuiten op hetzelfde probleem. Een respondent geeft aan dat hij in het verleden gesprekken heeft gehad met de NOS. Volgens hem staat zelfs in de wet beschreven dat er aandacht moet worden besteed aan de Brusselse politiek. Maar ook hier is het antwoord hetzelfde: "Er moet wel ruimte zijn". Televisiemakers zouden het gevoel hebben dat de Nederlandse kijker niet zit te wachten op Europese berichtgeving. Een andere

Europarlementariër vertelt dat zij op Nederlandse redacties te horen kreeg dat “Europa veel te ingewikkeld is en je het niet leuk in beeld kan brengen”. Alle politici begrijpen dat het lastig is om over Europa te berichten, maar ze vinden het zeker geen onmogelijke opgave. Zeker niet omdat het in andere landen wel lijkt te kunnen:

Dan denk ik: Waarom kan dat dan bijvoorbeeld bij de BBC wel? En bij de Duitsers of de Italianen? Waarom kan dat daar wel? En waarom kunnen Nederlanders dat niet? Ik bedoel, zijn Nederlandse burgers dan zoveel dommer ofzo, dan anderen? Dus het is ook een zekere arrogantie van de redacties. (16.7)

Politici stellen dat de kranten het beter doen dan de televisie. Zo hebben verschillende kranten een speciale Europa-pagina. Vooral *Trouw* en *NRC* zijn de kranten die de politici als kwaliteitsmedia zeggen te waarderen als het gaat om berichtgeving over de EU. Op een speciale pagina proberen zij zo goed mogelijk aandacht te besteden aan Europa. Deze kranten zouden de Europese signalen goed “oppikken en die gaan het vervolgens nog wat scherper bevragen”. Kranten hebben in de ogen van politici “een enorme sprong” gemaakt naar meer én betere verslaggeving:

De kranten berichten zo langzamerhand heel consistent, vrij serieus en diepgaand. En heel veel kranten, zoals de Telegraaf, die vroeger toch altijd wat sceptischer en wat cynischer was, nou dat is ook een behoorlijke goede bron van informatie. Gedegen artikelen. Komen ook met onderwerpen, nieuwe onderwerpen ook. (16.9)

Naast desinteresse onder de media, signaleren politici ook weinig interesse onder burgers. Deze onverschilligheid wordt aan verschillende factoren toegeschreven. Politici zijn voorzichtig met het aanwijzen van de media als grote schuldige van de magere interesse in Europa. De EU wordt door henzelf ook niet als “hot” bestempeld en zoals in paragraaf 1 genoemd, is het een technisch verhaal. Media laten wel veel liggen, maar of dit nu komt door de onverschilligheid van de media zelf of door de desinteresse van de Nederlandse bevolking, valt volgens de respondenten moeilijk aan te wijzen:

R: En dan heb je de mensen die er over gaan in de Nederlandse politiek, over Europa, en die breng je samen en laat je... het debat ging over de Europese grondwet, en over de Europese uitbreiding en over rechten. Echt ontzettend interessante dingen, en belangrijke dingen, en dan, weet je... dan scoort het nog niet. Dan trek je gewoon geen journalisten. Nou, om aan te geven dat je je best wel kunt doen, maar als het uiteindelijk niet wordt overgenomen, dan ben je nergens.

I: Ligt dat nou aan de journalisten of aan de mensen die het niet interesseert?

R: Ja, nou ja allebei. Want als mensen zich erin zouden interesseren zouden journalisten er wel over schrijven. Maar ja, aan de andere kant, zolang journalisten er niet over schrijven kan het ook niemand interesseren. Dus dat is een beetje een dubbelzinnige impasse. (4.12)

Politici zeggen dat de burgers zelf in ieder geval ronduit onverschillig zijn. Ongeïnteresseerde burgers doen niet mee aan debatten, gaan niet naar Europese initiatieven en houden zichzelf niet op de hoogte van nieuws over Europa: “Mensen die om welke reden dan ook niet geïnteresseerd zijn, lezen het niet. En daarom ontstaat er het idee van een kloof”. Volgens een andere respondent denken veel burgers “überhaupt niet na” over Europa. Mensen denken dat ze Europa toch niet snappen en het daarom geen zin heeft zich met de EU bezig te houden:

Die hebben toch zoiets van: dat heeft allemaal geen zin als ik er mee ga praten. Dat snap ik toch niet. Dat interesseert me toch niet. (4.6)

Daarnaast zou Brussel te ver weg zijn voor burgers. Volgens politici ervaren burgers een afstand ten opzichte van de politiek in het algemeen en zeker Brussel is een ‘ver-van-hun-bed-show’. Deze afstand zou leiden tot desinteresse: “Europa is gewoon ontzettend ver weg. Het zit allemaal in Brussel en je hebt er gewoon geen vat op. En ja, wat moet je ermee?”. Doordat Brussel ver weg is, kunnen burgers zich geen goede voorstelling maken van wat er gebeurt in Brussel. Mensen zouden zich ook geen voorstelling willen maken van Brussel:

De burger heeft met die besluitvorming in Europa en met het apparaat in Brussel totaal geen feeling. En ook in het Europees Parlement dat zegt de mensen ook allemaal niks.

Vraag maar eens aan burgers: Wie zitten er dan, noem eens een paar namen, wie er in dat Parlement zitten, noem eens een naam van een Eurocommissaris. Nou, het is maar een enkeling die dan een naam kan noemen hoor. Ze hebben daar helemaal geen beeld bij, ze hebben met de mensen geen feeling. Kijk, met politici in Nederland hebben ze een band, een band van: Die vind ik goed, of dat vind ik een slechte politicus, die heeft verschrikkelijk ideeën. Maar ze hebben er een relatie mee, positief of negatief, op de een of andere manier. Maar met het Europees Parlement heeft toch niemand enige band? Met geen enkele Parlements lid niet. (12.9)

Enkele politici geven ook aan er figuurlijk een veel grotere afstand tussen Brussel en de Nederlandse burger is. Veel mensen zouden voornamelijk aan het individuele belang denken en veel minder aan het collectieve belang. De EU vaak over onderwerpen waar de gemiddelde burger niets mee te maken heeft. Die zaken zijn ver weg voor mensen. Burgers willen zich bezighouden met thema's die voor hen dichtbij staan:

Op het moment dat het dus gaat om belasting af te dragen voor bijvoorbeeld gezondheidszorg of onderwijs dan is het individuele belang veel dicht bij het collectieve belang. Dan vinden we het allemaal van belang dat jullie een goede opleiding krijgen dat mijn kinderen en kleinkinderen ook een goede opleiding krijgen. (..) En dat is in Brussel natuurlijk veel verder weg. Dat collectieve belang van vrede en veiligheid hoe druk je dat uit, van zeg maar milieuwetgeving dat mensen een roefilter moeten kopen. (7.8)

Wanneer burgers en journalisten zich wel uitlaten over Europa, zou dit vooral negatief zijn. De politici zeggen dat burgers vaak negatief tegenover de EU staan. Ze vinden dat de EU te snel groeit, te duur is, teveel regels oplegt en teveel in een keer wil. De problematische relatie tussen de EU en de Nederlandse burger zou komen door deze negatieve associatie die de mensen hebben bij Brussel: "Brussel heeft een negatieve gevoelswaarde bij mensen. Dus Brussel betekent voor mensen bureaucratie, vriendjespolitiek, geldverspilling, op het corrupte af". Burgers hebben het gevoel dat de Brusselse politiek zich zonder inspraak ontwikkelt. De mensen hebben het gevoel geen grip te hebben op Brusselse politiek:

Aan de ene kant zijn ze ongeïnteresseerd, maar aan de andere kant zijn ze boos omdat ze ergens hebben gelezen, gehoord dat het geld kost. En dat de politiek niks doet. Maar dat is een algemene opvatting, want of het nou Den Haag of Brussel is dat maakt niet zoveel uit. Maar met name Brussel, omdat het natuurlijk nog verder weg is, nog meer ‘ver-van-je-bed-show’, dan hebben ze helemaal zoiets van: Hier heb ik geen grip op. Het gaat allemaal langs me heen, ze beslissen achter mijn rug om, daar gaat mijn geld, mijn belastinggeld gaat er in op. (4.18)

Maar als burgers zich wèl willen bemoeien met Brussel, zijn daar volgens politici weinig mogelijkheden voor. Opnieuw is de afstand tot Brussel een obstakel: “Als je in een klein dorp woont en er zit een of andere burgermeester en dat is een klojo dan ga je naar die man toe en je klopt op die deur en je zegt: Hé klojo, heb je daar al wat aan gedaan?” Europarlementariërs proberen wel vaak naar Nederland te reizen om daar via debatten, interviews of andere initiatieven met de Nederlandse burger te spreken, maar zulke initiatieven trekken vaak niet veel mensen:

R: Toen ik bij Sophie in ’t Veld werkte... zij heeft een uniek concept: ‘euro-spreekuur’. Wat zij doet is elke maand, elke twee maanden naar Nederland gaan (..) en dan in samenwerking met een lokale afdeling van D66 richten ze dan een spreekuur op. (..)

I: En weet je of dat nou loopt?

R: Nee, het loopt helemaal niet.

I: Het loopt níet?

R: Nee, ik heb het gewoon georganiseerd, ik heb vijftien van die dingen in heel het land heb ik het op de kaart gezet. En vaak ben ik zelf de straat op gegaan, samen met haar.

Maar er komt níemand op af. (4.5)

Bijna alle politici geven aan dat het negatieve gevoel van de burgers vaak verkeerd wordt uitgelegd. Burgers zouden niet tegen Europa zijn, maar negatief tegenover het institutionele Brussel staan. Politici grijpen vaak terug op de vele opiniepeilingen die er tegenwoordig gehouden worden. Uit deze peilingen blijkt dat burgers juist vaak voor Europa zijn. Het negatieve gevoel wordt dan ook vooral aan de Brusselse politiek toegeschreven. Het feit dat Brussel veel te zeggen heeft over het Nederlandse leven stuit bij veel burgers op weerstand:

Ze zijn poepflauw over Brussel. Dus er ligt een soort blokkade met Brussel, omdat men denkt dat Brussel zich overal mee bemoeit en of dat nou gaat over chocoladesigaretten of over de bananen die krom zijn, of niet krom genoeg zijn, of te recht zijn... Dus het beeld dat er is over hoe functioneert Brussel dat heeft een hele andere vorm gekregen in de hoofden van de mensen. (7.2)

Het negatieve gevoel heeft volgens deze politicus dus ook te maken met het eerder besproken kennisgebrek onder burgers. De EU ontwikkelt zich snel en de burger kan dit niet bijbenen. Dit uit zich in negatieve reacties onder burgers omdat ze hun opvattingen baseren op vooroordelen. Burgers willen wel dat Nederland lid is en blijft van de EU, maar ze hebben volgens politici vaak de neiging om zich af te zetten tegen nieuwe, snelle ontwikkelingen:

Mensen zijn bang voor veranderingen. Ze houden het liever bij het oude. En pas als er iets veranderd is, kunnen ze daar aan wennen. Maar het probleem is nu natuurlijk, we hebben een paar jaar geleden tien nieuwe landen erbij gekregen en we zijn nog steeds aan het uitbreiden. Mensen hebben het idee dat ze de controle verliezen hè. Nu zijn Bulgarije, Roemenië, en waar gaan we dan verder naartoe? Wat is Europa dan nog en moeten we niet terug naar vroeger? (2.11)

Ook onder journalisten nemen politici dezelfde negatieve invalshoek waar in de berichtgeving over Brussel en de Europese politiek. Media zouden eurosceptisch zijn.

Media zijn in zekere mate vooringenomen als het gaat om Europese verslaggeving. Bij voorbaat reageren ze al sceptisch op Europese initiatieven. Ze zijn zeer kritisch als het gaat over de politiek, met name de Brusselse politiek. Deze kritische houding wordt door politici gewaardeerd, de pers is namelijk vrij in haar doen en laten en dit is dan ook een goed uitgangspunt. Media zouden wel meer open moeten staan voor andere invalshoeken. Politici denken dat journalisten deze eurosceptische houding mogelijk aannemen, omdat dat beter zou scoren. Vooral ten tijde van het referendum was de heersende opvatting dat mensen tegen de Europese grondwet waren. Media zouden dit flink hebben uitgebuit:

De media is keihard meegegaan in het eurosceptisme, want het loonde gewoon wanneer je zei: Europa is raar, want moet je kijken wat een rare regelgeving dit weer is, moet je

kijken hoeveel dit kost? Dat is zo naar, het zijn karikaturen van mensen die gewoon keihard werken daar, die heel veel goeds doen. Maar goed, wat ik zei: het loont, het ging als warme broodjes over de toonbank die 'euro-bashing-stories'. (4.8/4.9)

Sommige politici zien een verschil in niveau tussen de journalisten in Nederland en de journalisten in Brussel. De pers in Brussel zit dichterbij het vuur. Hierdoor zouden ze meer betrokken worden. Deze betrokkenheid wordt afwisselend als positief en negatief gezien. Politici die voor Europa zijn, vinden de verslaggeving van deze journalisten goed. Ze brengen gedegen, inhoudelijke verhalen over de Europese Unie en de werkwijze in Brussel. Politici die tegen Europa zijn, hebben juist hun twijfels bij de journalisten die vanuit Brussel opereren. Brusselse journalisten worden soms meer als 'ingekapseld' gezien:

De journalisten in Brussel, die vind ik wat meer ingekapseld. Die zijn toch meer boodschapper voor Europa. En van Europa. (...) De Nederlandse journalisten zijn wat meer gericht op discussie: Hoe gaat het verder met de grondwet? Wat is de positie van de staatssecretaris? Hoe ziet de regering dit? Hoe verhoudt zich dat tot het buitenland? Dus daar wordt veel politieker gestreden dan in Brussel. (11.8)

Een Europarlementariër wijst erop dat wanneer de EU in het nieuws kwam, het ging om enkele rellen, die goed in beeld konden worden gebracht. Toen in 2004 Rocco Buttiglione bijvoorbeeld in de Europese Commissie zou komen met een portefeuille over discriminatie en gelijke kansen, keurde het Europees Parlement deze aanstelling af, omdat deze Italiaan zeer uitgesproken ideeën had over vrouwen en homo's. Dit leidde tot een felle, fundamentele discussie over Europa. En dat vonden de Nederlandse media interessant: "Want dat was een mooie discussie, mooie televisie". Nederlandse media springen dus boven op rellen met betrekking tot de Europese Unie. Rellen zijn echter ook voornamelijk negatief van toon, waardoor de EU negatief vertegenwoordigd blijft in de Nederlandse media:

We zijn in Nederland erg bezig met de laatste relletjes. Emotionele toestanden op de persoon. Ja, daar smullen we met z'n allen van. En dat zal wel, maar ja... (15.6)

Ook in deze paragraaf is er in de ogen van politici sprake van een cyclus: doordat de media de burgers niet of sceptisch informeren over de EU, ontstaat er een negatief en onverschillig gevoel over Europa. Door dit negatieve gevoel, worden burgers niet geprikkeld om een ander beeld te vormen over de EU. Europa is zodoende geen populair onderwerp, waardoor de media het laten liggen, of met het negatieve gevoel van de burgers meegaan. Het heersende gevoel onder beide groepen blijft zodoende voortduren. In kranten berichten journalisten volgens politici wel meer en beter over de EU, dit in tegenstelling tot de verslaggeving op televisie. Politici zijn echter terughoudend om journalisten als dé veroorzakers van de kloof te zien. Er zijn volgens hen verschillende oorzaken voor het onverschillige en/of negatieve gevoel, waaronder de afstand tot Brussel. Burgers hebben volgens politici ook een aandeel in de kloof, doordat ze vanuit zichzelf vaak geen interesse kunnen opbrengen voor Europa. Politici zijn echter heel voorzichtig om deze groep een groot aandeel toe te schrijven.

4.3 Tendens naar een ander EU-gevoel

Sommige politici zien tegelijk een tendens naar meer interesse voor Europa onder burgers en journalisten. Zowel burgers en media besteden de laatste tijd meer aandacht aan de EU. Het debat over Europa zou opnieuw zijn opgelaaid. Het referendum over de grondwet zou daarbij een belangrijke prikkel zijn geweest. In overvolle zaaltjes kwamen burgers discussiëren over de grondwet. Ook de media berichten meer en positiever over Europa. Het nieuw op te stellen Europese verdrag zou op dit moment zorgen voor de groeiende betrokkenheid onder burgers en media. Tijdens het referendum over de grondwet konden burgers voor het eerst meebeslissen over Europa. Voor de meerderheid van de Nederlandse bevolking betekende dit dat ze voor het eerst actief gingen nadenken over Europa. De politici zeggen dat het referendum het debat over Europa in gang heeft gezet. Rond het referendum zaten de zalen vol en kwamen er veel reacties van burgers over Europa:

Het mooie was dus dat met name tijdens dat grondwetreferendum, was eigenlijk voor het eerst in de geschiedenis dat Nederlanders actief gingen nadenken over Europa. Wat is het nou, wat gebeurt daar, wat doen ze daar. (...) De zalen zaten redelijk vol, soms heel vol. De mensen zeiden: Ja, er komt een referendum aan en ik wil weten wat ik moet

stemmen, dus meneer, vertel even wat er in die grondwet staat dan weten we waarvoor we moeten stemmen. (10.3)

De grondwet van 2005 kreeg de mensen in beweging volgens de politici. Zij betreuren het feit dat na jarenlange Europese samenwerking er toen pas echt over Europa nagedacht werd. Zowel voorstanders als tegenstanders waren blij met de aandacht die op de EU gevestigd werd:

Het zou horden mensen naar de stembus krijgen. En dat is ook gebleken: In 1999 een opkomst bij de Europese verkiezingen van 29,7 procent. In 2004 was dat 40 procent, al tien procent gestegen. Bij het referendum kwam weer eens 60 procent op. Het is nog nooit gebeurd dat een Europees onderwerp zoveel mensen in beweging heeft gekregen. (..) En ik heb nooit iemand gehoord van: “Nou, nu is het wel genoeg hoor”. Nee, mensen bleven kijken, mensen bleven komen. Ik heb in Leiden een debat gedaan in een zaal met 1200 mensen. 1200 mensen! (11.4)

Na het ‘nee’ op het referendum signaleerden de politici echter een terugval in de aandacht voor Europa. Toch lijkt Europa nu weer steeds meer een “hot issue”. Volgens politici heeft dit vooral te maken met het nieuwe verdrag dat er ter vervanging van de Europese grondwet aan zit te komen. De meeste politici durven geen uitspraken te doen over hoe dit zich zal gaan ontwikkelen, maar een ding weten velen wel: “Europa is weer volop bespreekbaar en het doet weer volop mee in de discussie. En het zal de komende maanden ook alleen maar toenemen rondom die hele Europese top in juni”. Europa leeft weer onder burgers. Of het nu een positief of negatief gevoel teweegbrengt: mensen lijken minder onverschillig ten aanzien van de EU te staan:

Wat ik nu meemaak in zaaltjes, Europa is geen gespreksdoder meer. Want drie jaar geleden als je over Europa begon op een feestje, dan wist je zeker dat je na tien minuten alleen stond met je biertje. En dat is nu niet het geval. Het levert heftige reacties op. (9.9)

De Nederlandse burgers hebben volgens politici vandaag de dag bijna altijd wel een mening over Europese onderwerpen. Of dat nu gaat over de euro, samenwerking of een nieuw verdrag:

mensen praten over Europa. Veel mensen realiseren zich echter niet dat ze zich veel meer met de EU bezighouden dan ze zelf denken. Vaak moeten ze er eerst op gewezen worden:

Ik ben zelf de laatste tijd heel erg intensief met de homorechten bezig geweest, vooral in Oost-Europa, en dat krijgt een enorme weerklank. Dus je ziet dat dat wel degelijk leeft bij mensen. Dus natuurlijk zijn ze daar bij betrokken, ja dat is ook Europa. Dus die betrokkenheid is er wel, maar mensen vertalen het niet automatisch in doelstellingen en procedures. En dat hoeft ook niet. (16.6)

Politici zeggen dat als mensen erop gewezen worden dat ze meer met Europa te maken hebben dan zij denken, het hun interesse vergroot. Nederlanders hebben allerlei ervaringen met Europa, maar ze associëren het niet meteen met de Europese politiek. Praten en voorlichting zorgt er dan ook voor dat mensen de EU beter op hun eigen dagelijkse leven kunnen betrekken: “Dan zie je ook, dan hebben scholieren ook gelijk hun mening klaar. Dus je moet het, het is ook een kwestie van goed naar voren brengen”. Het is dus belangrijk dat burgers de kans krijgen om ergens over mee te praten, zodat hun interesse gewekt wordt:

Nou kijk, bij het referendum zag je dat als je mensen ergens over laat besluiten, en je mag meepraten, mee discussiëren, het ze echt interesseert. Je hebt er heel veel discussies over gehad, en toen waren er echt bomvolle zalen. Echt heel veel mensen. En er werd soms goed en serieus over gediscussieerd. (5.6)

De politici zeggen tevens dat de plaats voor Europa ook in de media verbeterd is. Journalisten zouden meer oog voor Europa hebben gekregen en vaker en positiever over Brussel berichten. Zeker de kranten zouden het in dit opzicht goed doen: “Bijna alle kranten hebben nu ook een Europa-pagina”. De gerichte aandacht voor Europa is bij een aantal kanalen nu redelijk goed georganiseerd. Hoewel veel politici blijven wijzen op het tekort van Europese aandacht op de televisie of op het gemis van een inhoudelijke context, signaleren ze wel een tendens naar meer aandacht voor en interesse in de Europese Unie. De journalistiek heeft de EU lange tijd laten liggen, maar rondom het referendum zou Europa weer interessanter zijn geworden:

Juist het politiek hete hangijzer, ja wat er twee jaar geleden gebeurde rondom dat hele referendum, dat was een enorm politiek probleem. (13.5)

Hoewel politici vinden dat media en burgers dus nog een voornamelijk negatief en onverschillig gevoel innemen ten opzichte van de EU, nemen zij wel een kleine verschuiving waar. Burgers zouden steeds meer interesse krijgen en ook media besteden steeds meer aandacht aan Europa. Het negatieve gevoel zal niet zomaar verdwijnen, maar de trend naar positiever is ingezet.

4.4 Conclusie

Dit hoofdstuk vormt de achtergrond waarbinnen politici hun eigen rol beschouwen. Er zijn verschillende verbanden te leggen. Burgers hebben volgens de politici geen kennis over de EU. Dit zou komen doordat de EU hen nooit concreet wordt uitgelegd, de politici zeggen dat dit concreter moet. Daarnaast berichten de media volgens de politici veel te technisch over de EU. Media kunnen hun verhalen echter niet concreter maken, omdat ze zelf ook niet goed snappen hoe de EU werkt en wat er in Brussel gebeurt. De abstracte presentatie van de EU leidt bij burgers tot onverschilligheid en een negatief gevoel over de EU. Meer aandacht voor Europa in het onderwijs zou een oplossing kunnen bieden voor dit probleem.

Daarnaast constateren politici een onverschillig of zelfs negatief gevoel onder burgers en journalisten. Met name op televisie zien politici nog een magere verslaggeving. Politici zeggen het lastig te vinden om de oorzaken van het negatieve of onverschillige gevoel ten opzichte van de EU uit leggen. Ze noemen enkele redenen, waaronder het feit dat Brussel ver weg is of het idee dat mensen lievere andere, aantrekkelijkere onderwerpen te lezen of te zien krijgen in de media.

In het volgende hoofdstuk staan de beelden van de politici over henzelf centraal: Hoe gaan zij om met de achtergrond die in dit hoofdstuk is geschetst? Hoe kan volgens de politici deze situatie zijn ontstaan en hoe zou die in stand worden gehouden? Het volgende hoofdstuk is een poging de ervaringen van de politici over de politieke communicatie over de EU bloot te leggen.

5 Resultaten: Politici over zichzelf

Politici hebben te maken met burgers en journalisten die onverschillig en soms zelfs negatief tegenover Europa staan. De politici geven echter niet alleen de burgers of de media de schuld van deze situatie. Wanneer politici spreken over de zogenaamde kloof tussen Europese politiek en burgers, steken ze vooral de hand in eigen boezem. Ze zouden zelf verantwoordelijk zijn voor de kloof tussen de EU en de burger. In dit hoofdstuk gaat het om het beeld van de respondenten over hoe politici omgaan met het onderwerp Europa. Politici noemen vijf redenen waarom zij een grote rol spelen in de kloof tussen de EU en de burger, namelijk het kennisgebrek onder politici, de onverschilligheid onder politici, de angst voor de kiezer, het niet kunnen concretiseren van de EU en de slechte samenwerking van Den Haag met Brussel.

5.1 Politici weten niets

Volgens de politici maken Haagse politici de EU niet tot een politiek thema omdat ze veel te weinig weten van de EU. Niet alleen onder burgers en journalisten zou een kennisgebrek over Brussel heersen, maar ook onder de politici zelf. Verschillende respondenten illustreren dit door aan te geven dat veel politici de ‘feitjes’ over Europa niet kennen. Een Europarlementariër zegt bijvoorbeeld dat alle Kamerleden inmiddels wel weten dat er op 1 mei 2004 tien nieuwe lidstaten bij de EU gekomen zijn, maar welke lidstaten het zijn... dat zouden lang niet alle politici weten: “Dat vond ik echt shockerend, daar is zo’n onderzoek van *de Volkskrant* over geweest en Kamerleden konden dat gewoon niet opnoemen”. Een andere respondent ziet het nog somberder in:

Dan moeten ze maar eens... je zou een leuk grapje uit kunnen halen. Vraag maar eens aan de Kamerleden, die gewoon spontaan moeten antwoorden, wat zijn de lidstaten van de Europese Unie? Wat is het percentage goede antwoorden? Nou dat wil ik wel eens weten maar het ligt denk ik onder de 25 procent. (..) Of alleen al hoeveel landen heeft de Europese Unie. Dan denk ik dat je nog niet op 50 procent goede antwoorden komt.
(3.4)

Naast dit gebrek aan feitelijke kennis over de EU zouden politici ook geen idee hebben wat de verwachtingen en gevoelens van de burgers over Europa zijn. Verschillende respondenten zeggen dat politici met name rond het referendum een verkeerde inschatting hebben gemaakt van wat er in de burgers omging. Politici zouden de gevoelens van de burgers verkeerd hebben opgepakt. Zo zou de afwijzing van de grondwet een grote schok zijn geweest voor veel politici. “Het was ook een volslagen verrassing voor de Kamerleden dat Nederland de grondwet afwees” zegt een Europarlementariër. De reactie van politici zou zijn geweest dat Nederland met het referendum tegen Europa heeft gestemd. Volgens veel respondenten is dat niet de juiste conclusie. Dat mensen ‘nee’ zeggen tegen de grondwet wil niet zeggen dat ze daarmee ‘nee’ zeggen tegen Europa. Uit het rapport van Hans Anker over de motieven achter het ‘nee’ stemmen, *Kom maar naar de camping!*,⁶² zou gebleken zijn dat mensen helemaal niet tegen Europa zijn. In de ogen van een respondent had de politiek daar op in moeten springen, maar: discussiëren over Europa zou ‘taboe’ zijn:

Dus we stevenen af op opnieuw een clash. Want het signaal van de kiezer wordt totaal misbegrepen. Ik wil niet zeggen dat iedereen die nee gestemd heeft pro-Europees is, maar heel veel mensen zijn voor Europa, maar vinden: zoals het nu gaat is het niet goed. Maar dan moet je de hoop niet opgeven. (5.13)

De meeste respondenten nuanceren de uitspraak dat politici niets weten over de EU door bijvoorbeeld te zeggen dat ze natuurlijk generaliseren en dat er altijd uitzonderingen zijn. Maar over het algemeen zou het gebrek aan kennis “eerlijk gezegd opvallend” zijn. Volgens een respondent is dat kennisgat verklaarbaar als je ziet waar politici vandaan komen: “Ze hebben vaak nooit met Europa te maken gehad”. Uitzonderingen vormen volgens veel respondenten de Europawoordvoerders en politici die in Brussel gewerkt hebben. Een Europarlementariër noemt enkele namen van politici die wel kennis van zaken zouden hebben:

Er zijn ministers die dat heel goed weten, vooral als ze in Brussel zijn geweest. Zoals Eurlings, die weet dat heel goed. En vroeger Carla Peijs. Ja, die heeft veertien jaar in Brussel rondgelopen, dus die weet precies hoe het werkt. En bij Bot, minister van

⁶² Anker 2005

Buitenlandse Zaken, ja ik kan hem nog wel eens confronteren met wat hij vroeger zei, maar goed. (18.17)

Maar verder merkt deze Europarlementariër op dat “niet iedereen in Den Haag het snapt, het spel, hoe het werkt”. Een andere Europarlementariër maakt een onderscheid tussen politici die gespecialiseerd zijn in Europa en de rest van de partij:

De Kamer heeft besloten tot dat fantastische idee voor een referendum over het grondwettelijk verdrag. Wat je zag was, dat de Europawoordvoerders in de Tweede Kamer echt wel wisten waar ze het over hadden, die hadden wat dingen gelezen, maar toen er campagne gevoerd moest worden werd er, partijbreed hoor dat was los van VVD, PvdA of wat dan ook, dat ging voor alle partijen was dat zo: moesten de Europarlementariërs het werk doen. He, want niemand wist wat er in dat verdrag stond. (15.4)

Veel politici zeggen dat het kennisgebrek deels komt door de tijdsdruk waaronder politici hun werk moeten doen. Politici hebben ook over andere onderwerpen een grote stapel dossiers door te nemen: “Kijk, wij worden heel erg geëeefd door de waan van de dag, dus als er veel dingen langs komen dan hoe eet je je door de tijd, letterlijk en figuurlijk”. Europa blijft hierdoor vaak liggen. Een Kamerlid zegt wel het nobele streven te hebben om veel met Europa bezig te zijn en de contacten in Brussel te onderhouden, maar dat het soms gewoon onvermogen is: “Je wordt opgeslokt door je eigen agenda en de eigen vergaderingen”. Een ander Kamerlid zegt over de aandacht van politici voor Europa:

Is dat iets waar je mensen af en toe ook nog even aan de haren erbij moet trekken, ja natuurlijk. Maar dat heeft er gewoon mee te maken dat eh je schrikt wel eens wanneer je zo'n stapel aan documenten voor je snufferd krijgt. En als je dan ook nog weet dat het weinig publiciteit op gaat leveren, dan is het ook wel eens van luister, ik heb ook nog iets anders te doen. Wat dat betreft is daar ook wel ehm, snap ik ook wel dat men op bepaalde momenten wel een keertje wat zit te wringen en wat zit te zoeken naar: waar heb ik mijn tijd en waar heb ik mijn mogelijkheden? (6.7)

De meeste respondenten zeggen zich te realiseren dat dit gebrek aan kennis onder politici een probleem is. Een politicus merkt op dat het eigenlijk vreemd is dat alleen de Europawoordvoerders zich met Europa zouden bezighouden, terwijl ook onderwerpen als volksgezondheid, milieu en voedselveiligheid, een Europese dimensie hebben. Volgens de respondent zouden al de woordvoerders die met die verschillende thema's bezig zijn "een Europees stukje in hun hoofd moeten hebben zitten". Veel politici geven aan dat dit nog veel te weinig gebeurt, terwijl de noodzaak er wel is:

Ik zou er bijna voor zijn om te zeggen gezien de hoeveelheid wetgeving die er vanuit Brussel komt, waar we in Nederland alleen de uitvoering van doen en nu en dan over praten, moet eigenlijk iedereen die in het nationaal parlement zit eigenlijk weten hoe dat in Europa zit. Want je kunt bijna je werk niet meer doen zonder dat je dat goed weet. (8.20)

Verschillende respondenten spreken over een oplossing voor dit kennisgebrek over de EU. Politici zouden bijgespijkerd moeten worden door middel van scholing, trainingsprogramma's of een verplichte cursus 'Europa'. Iets dergelijks is al eens geprobeerd volgens sommige respondenten, maar dat is op niets uitgelopen:

Nou, ik zou gewoon politici verplicht stellen om een cursus Europa te volgen. Dus alle nieuwe Kamerleden een cursus Europa, ook de ministers. Dat is wel eens geprobeerd, maar ze haakten allemaal af. Ja echt waar. (3.9)

De politici zeggen dus dat kennisgebrek een reden is waarom politici een belangrijke rol spelen in de kloof tussen de EU en burgers. Het zou Kamerleden ontbreken aan feitelijke kennis over Europa en daarnaast zouden ze geen zicht hebben op de gevoelens van de burgers. De politici noemen als verklaringen voor dit kennisgat dat veel Kamerleden nooit met Brussel te maken hebben gehad en dat politici last hebben van tijdsdruk. De politici zeggen dit als een probleem te zien dat opgelost zou kunnen worden door middel van een cursus 'Europa'.

5.2 Politici zijn onverschillig

De politici noemen een tweede reden waarom politici een grote rol spelen in de kloof tussen de EU en burgers, namelijk dat Europa eigenlijk niemand interesseert. Niet alleen de burgers en de journalisten, maar ook de politici zelf zouden nauwelijks aandacht hebben voor de EU. Volgens de respondenten nemen politici onvoldoende hun verantwoordelijkheid door Europa niet tot een politiek thema te maken. De meeste respondenten zeggen het juist de taak van een politicus te vinden om Europa op de agenda te zetten: “Het is de taak van de politici om het te problematiseren, hé, te politiseren. (..) De politiek moet echt besluiten dat ze Europa tot een politiek thema maken”. Dat is lastig volgens een Europarlementariër omdat Europa ook binnen de politiek geen populair onderwerp is:

Ik heb de staatssecretaris zelf een keer horen zeggen van: “Toen ik in de Tweede Kamer kwam, was het eigenlijk zo dat niemand in de PvdA-fractie veel zin om in de commissie Europese Zaken te gaan zitten. Dus ze vonden dat ik dat maar moest doen, maar ik had daar geen concurrentie in”. Je moet wel bedenken, met zo’n commissie Europese Zaken, daar maak je je niet zo populair mee. Je herverkiezing bevorder je zo niet. Dat is de realiteit. Dus ja, Kamerleden, die moeten in het nieuws komen, in het journaal, in de pers staan. En met Europa doen ze dat niet goed. Dus. En er is ook niet echt een sterke prikkel om zich echt met Europa bezig te houden. (18.17)

Een andere respondent zegt dat zijn partij, zeker na de afwijzing door het referendum, wel degelijk probeert om Europa op de politieke agenda te zetten. De partij zou in de Tweede Kamer continue proberen te hameren op de Europese kant van allerlei thema’s:

Maar het wordt gewoon niet gehoord, en als mensen er niet op zitten te wachten en mensen er niet over willen praten, omdat het nou eenmaal onpopulair is en je kunt het maar beter niet doen omdat het niet scoort, dan dóen mensen het niet. (4.10)

Veel politici zeggen dat er jarenlang vanuit de Tweede Kamer een totaal gebrek aan aandacht voor Europa was en dat politici het thema gewoon hebben laten liggen. Nu zou dat nog steeds niet erg veel beter zijn. De meeste thema’s waarover in Den Haag gediscussieerd wordt, hebben

ook te maken met Europese politiek. Maar volgens de politici wordt er veel te weinig gewezen op deze Europese kant tijdens debatten. Een respondent zegt meegeschreven te hebben aan het Europees programma van D66 waarin de kiezer belooft wordt dat voortaan, in elk debat, D66 de Europese component heel goed zal belichten. “Maar dat gebeurt nog steeds te weinig”. Een Europarlementariër spreekt ook haar verbazing hierover uit:

Wat zo raar is: als ik nou zie wat voor discussies er in Den Haag zijn, over asiel en immigratie, over terrorismebestrijding, over buitenlands beleid, over weet ik veel, de staat van democratie in Rusland, over de liberalisering van het openbaar vervoer: allemaal onderwerpen waar een hele belangrijke Europese dimensie aan zit. En dan in de hele berichtgeving, in de hele discussie, komt dat gewoon niet terug. Ik vind het totaal bizar dat er in de Tweede Kamer een hele discussie gevoerd kan worden over bijvoorbeeld antiterrorismemaatregelen. Terwijl er op hetzelfde moment in Europa wetten over worden gemaakt. En dan doen ze net of het er niet is. Dat is heel raar. (16.8)

De politici geven aan dat Europa absoluut een politiek thema zou moeten zijn en in de aandacht moet komen. Een Europarlementariër wijst erop dat wanneer de Tweede Kamer meer geïnteresseerd raakt in Europa, de pers zich er ook meer mee bezig zal houden en dan wordt de burger weer vaker met Europa geconfronteerd. De praktijk blijkt echter weerbarstig. Het oordeel van een andere Europarlementariër is vernietigend: “De nationale politiek doet niets anders dan proberen Europa van de agenda te houden”. Een andere respondent zegt ook boos te zijn over de manier waarop Den Haag omgaat met Europa. De politici in Den Haag zouden steken laten vallen in de communicatie over de EU naar de provinciale staten, de lokale afdelingen en naar de eigen achterban:

Je kunt wel voortdurend de Europarlementariërs de schuld geven maar die kunnen ook niet alles. Die doen hetzelfde als de mensen in Den Haag, alleen dan in Brussel. Kun je dan verwachten dat ze ook nog naar Nederland komen om uit te leggen wat ze daar doen? Dat kunnen hun collega's in Den Haag toch ook doen. (4.23)

Daar staat tegenover dat de meeste respondenten ook een positief geluid laten horen, de trend zou zijn dat politici zich meer met Europa gaan bezig houden. Mede vanwege het referendum zouden politici zich er bewuster van zijn dat ze zich wel met Europa bezig móeten houden. Volgens een Kamerlid gaat het steeds beter: “Men begint steeds meer door te krijgen: ik moet hier iets mee doen. Als ik dat niet doe, hang ik”. Kamerleden konden niet meer met hun rug naar Brussel toe gaan staan. Een ander Kamerlid beschrijft deze verandering binnen het politieke klimaat:

Europa is als politiek onderwerp sexy geworden. Dat was het eerst niet. Ik heb jarenlang Europa-debatten gedaan waar niemand zich voor interesseerde. En je moet gewoon vaststellen dat, ik denk eigenlijk wel na de uitbreiding, niet alleen het referendum, maar ook de uitbreiding heeft flink wat discussie gehad. En de latere uitbreiding met Roemenië en Bulgarije, dat het in de Kamer aan belang gewonnen heeft. Dat het woordvoederschap voor Europa een gewild woordvoederschap is. Dat was het eerst niet. Dat de Kamer zich ook veel internationaler is gaan opstellen. In de zin dat we veel meer reizen, de commissie gaat dit jaar naar een aantal hoofdsteden om daar met collega's, Kamerleden, Europawoordvoerders, te spreken over een aantal Europese aspecten. Kortom, de belangstelling is toegenomen. En het belang is toegenomen. (11.10)

Onverschilligheid zou dus een tweede reden zijn waarom politici een grote rol spelen in de kloof tussen de EU en burgers. Volgens de respondenten hebben politici nauwelijks aandacht voor de EU en maken ze Europa niet tot een politiek thema. In politieke debatten zou de Europese kant zelden belicht worden. De politici zeggen echter ook de trend te zien dat politici zich steeds meer met Europa bezig gaan houden.

5.3 Politici zijn bang voor kiezers

Een derde reden die politici geven voor de kloof is dat politici hun vingers niet aan Europa zouden durven te branden uit angst om daarop afgerekend te worden door de kiezer. Verschillende respondenten wijzen erop dat Europa helemaal geen rol heeft gespeeld tijdens de

verkiezingen: “Men denkt een verkiezingscampagne te kunnen voeren zonder dat Europa een issue is”. Een respondent geeft aan dat alleen op zijn eigen initiatief Europa aan bod kwam tijdens de verkiezingscampagne, anders niet: “Mocht ik praten over de gekozen president en gekozen burgemeester, nee leuk man. Nee, dat vinden we belangrijk...”. Volgens een Europarlementariër leek het wel een onuitgesproken afspraak tussen alle politieke partijen om het tijdens de verkiezingen in 2006 vooral niet over Europa te hebben: “Alleen Geert Wilders en Jan Marijnissen probeerden wel eens wat”. Waarom negeren politici het onderwerp Europa? Volgens de meeste respondenten is het angst en lafheid:

Ze durven niet. Ze zijn bang. Politici zitten ontzettend in een soort krab voor de kiezers. Ze zijn als de dood werkelijk voor de kiezer. Terwijl ik denk van: “Als je je eigen standpunten hebt en daar sta je voor, dat is de enige manier om geloofwaardig te zijn”. En je ziet al die partijen, en wat ik zei: zeker in het verleden zijn wij daar ook erg ingetrapt, die zien dan van Maurice de Hond, die zegt dan dat Europa niet populair is bijvoorbeeld, of immigratie is niet populair, dan buitelen partijen over elkaar heen om de kiezer naar de mond te praten. (16.5)

Veel respondenten spreken er schande van dat het na de afwijzing van de grondwet zo lang stil is geweest aan de kant van de politiek. Alle politieke partijen zouden in een kramp zijn geschoten: “En dan wordt het eigenlijk een spiraal naar beneden, ze houden elkaar ook in de tang. Ik vind eerlijk gezegd de politiek op dit moment ook een beetje laf, er zijn maar weinig mensen die het voortouw durven te nemen”. Volgens een Kamerlid heeft zijn partij, de dag na het referendum, een motie ingediend met het verzoek tot een brede, maatschappelijke discussie. Maar de Kamer wilde dat niet:

En daarna was het denk ik heel simpel: politici wilden gewoon niet hun vingers er aan branden. (...) Balkenende heeft toch wel ruim een jaar, zo niet twee jaar gedacht: Europa, daar ga ik dus niet over praten want daar kun je alleen maar op verliezen. Met de verkiezingen vorig jaar november al: niks over Europa. Stilte.(..) Maar die stilte die was niet slim inderdaad. Ja, ik vond het een beetje laf. (10.10)

De derde reden voor de rol van politici in de kloof tussen de EU en burgers is dus angst voor de kiezer. Politici zeggen dat Europa geen issue is tijdens verkiezingen en na de afwijzing van de grondwet zou er een laffe stilte zijn gevallen aan de kant van de Haagse politiek.

5.4 Politici kunnen de EU niet concretiseren

Een vierde reden is dat het gesprek binnen de partij over Europa vaak technisch is. Politici zouden niets weten over Brussel en onverschillig tegenover de EU staan en als gevolg daarvan abstract over Europa praten. Zo zegt een respondent dat er vaak op een technische manier over Europa wordt gesproken en dat zou inhouden dat het dan over instituties gaat. Terwijl het de mensen bijvoorbeeld nooit goed zou zijn uitgelegd waarom er iets nieuws moet komen “wat een beetje op een grondwet lijkt”. De politici zeggen in te zien dat dit een slechte manier van communiceren is over Europa. Een Kamerlid zegt dat ze zich als politici in het verleden, ook rondom het referendum, veel te veel hebben gericht op het institutionele aspect. “We hebben ons veel te weinig gericht op andere aspecten, op de concrete aspecten waarvan mensen zeggen: ja, hé logisch”. Dit zou volgens de respondent ook te maken hebben met het gebrek aan tijd maar dat wordt niet als excuus gezien. Een andere politicus benadrukt dat het politieke debat over Europa echt anders moet:

En proberen echt op te houden over dat institutionele gezeur maar proberen te praten over de dingen die de mensen aankaarten. En proberen een betere vertaling te maken van de dagelijkse werkzaamheden van mensen en hun problemen, waar maken ze zich zorgen over, waar zijn mensen blij mee, waar worden ze door getriggerd? (3.9)

De meeste politici zeggen het een probleem te vinden dat binnen de politiek abstract over Brussel wordt gesproken. Ze noemen verschillende oplossingen die ervoor zouden kunnen zorgen dat het gesprek concreet wordt. Ten eerste zeggen een aantal politici dat de Europese politiek zelf anders moet. Ze constateren dat de EU of het Europees Parlement niet goed in elkaar zit en dit zou moeten veranderen. Een Kamerlid zegt dat Europa het geld en de aandacht verkeerd besteedt. En dat de energie er niet zou zijn. Juist op zo'n moeilijk moment als deze, zegt de respondent, kan een nieuw Europa vormgegeven worden.

Wat er dan anders moet aan de EU, daar lopen de meningen over uiteen. Aan de ene kant zijn er de politici die vinden dat het Europees Parlement anders ingericht moet worden en meer macht moet krijgen. “Zolang je het Europees Parlement niet meer macht geeft”, zegt een partijbestuurder, “zal het altijd achterkamertjespolitiek blijven”:

Want hoe kun je burgers kwalijk nemen dat ze eurosceptisch zijn, als hetgeen wat zij kiezen in Europa, het Europees Parlement, nul zeggenschap heeft? Hoe kun je het dan mensen kwalijk nemen dat ze zeggen van ‘ja, wat moet ik nou met dat Europa?’. (4.19)

Ook een andere respondent geeft aan meer gecontroleerde besluitvorming te willen door meer macht naar het Europees Parlement te laten gaan. Dat zou echter een ander Europees Parlement moeten zijn dan het nu is. Het Europees Parlement van nu spreekt in de ogen van de respondent totaal niet aan want, het is een onherkenbare instantie: “Ik bedoel, je stemt op 27 Nederlanders en die 27 verdwijnen in een Parlement van 700 leden. Ja, dat geeft een gevoel van vervreemding”. Het Europees Parlement zou volgens deze respondent kleiner kunnen, maar tegelijkertijd wel machtiger.

Aan de andere kant zijn er politici die ook vinden dat Europa anders ingericht moet worden, maar dan zo dat er meer macht naar het nationale parlement gaat in plaats van naar het Europese. “Pas op met het weggeven van invloed en macht naar Brussel toe” zegt een Kamerlid. Dat Europese samenwerking nodig is zijn alle politici het wel over eens, maar verschillende politici wijzen erop dat er nu veel te veel door Brussel geregeld wordt:

Ga niet allerlei details daar regelen over aanstekers, over bananen, over ladders... Het gebeurt wel namelijk. Over speeltuinen... En dan kan het dus voorkomen dat de speeltuin bij jou om de hoek wordt gesloten omdat die niet voldoet aan een Europese richtlijn. Dat snappen mensen niet! En terecht. Die denken ‘wat heeft Brussel hier nou mee te maken?’. (10.3)

De respondenten noemen een tweede oplossing voor het probleem dat politici Europa niet concreet kunnen maken. De Europese politiek zou lichtvoetiger en toegankelijker gebracht moeten worden. Volgens verschillende politici is Brussel veel te zwaar en te serieus aan de mensen gepresenteerd. Een respondent geeft als voorbeeld de ‘Europa-trein’ die op de

Europadag in 2000 van Maastricht naar Groningen reed. De politicus zegt hierover: “Mensen reageerden daar goed op omdat het natuurlijk een beetje leuk was in plaats van altijd maar bloedserius”. Een andere respondent geeft aan dat ze op dit moment vooral vrolijke dingen zou willen doen om Europa bij de burgers te brengen. Als voorbeeld geeft ze de ‘Euro-catwalk’, een project voor Vmbo-leerlingen waarbij scholen iets moeten ontwerpen of verzinnen rond een Europees thema. Over die thema’s wordt dan verdere educatie gegeven. Op een speelse manier Europa op de kaart zetten zou volgens verschillende politici het middel zijn om het abstracte gesprek van politici tegen te gaan: “Volgens mij is dat ook de enige manier om weg te raken van die gebureaucratiseerde, vergrijsde, suffe discussies. Er moet veel meer elan en animo in die dingen zitten”.

Een derde oplossing die politici noemen waardoor Europa concreter wordt is meer positieve kanten van de Europese politiek laten zien. Volgens de meeste respondenten worden veel te vaak alleen de nadelen van de EU genoemd, de voordelen van Europa zouden meer benadrukt moeten worden. Veel politici zijn vol van de mogelijkheden die we hebben dankzij de EU:

Dan kan ik wel een heel rijtje opnoemen. Gelijke behandeling mannen en vrouwen... maak je geen illusies, dat is wel van Europa. Als het gaat om die dodehoekspiegel, we hebben het wel geregeld via Europa. Als het gaat om dat jij nu je telefoonnummer mee kunt nemen wanneer je wisselt van provider, dat kun jij dankzij het Europees Parlement doen. In het buitenland geld opnemen uit de flappentap... prima, dat kun je gratis doen, vroeger moest je 7,5 gulden betalen per keer dat je het deed, nu kun je dat gratis doen dankzij Europa. Dat de Rijn tegenwoordig een stuk schoner is dan dat ie dertig jaar geleden was, is wel dankzij Europa gekomen. Nou, van dat soort dingen. Die voorbeelden die kan ik zo wel noemen... (6.3)

Europa zou niet als boeman gebruikt moeten worden en politici zouden niet moeten spreken over “het gif van Europa”, je zou daar volgens een Kamerlid ook het spiegelbeeld van kunnen geven door de voordelen van Europa te noemen: “Dus een hele positieve draai geven aan de voordelen van Europa”. Respondenten zeggen wel dat ook de nadelen genoemd moeten worden. Er zou ook met burgers gesproken moeten worden over punten waarop Europa misschien te ver is doorgeschoten: “Want als je een propagandatour gaat organiseren... dan gaat het niet

lukken”. Maar de meeste politici wijzen erop dat de nadruk nog altijd ligt op de negatieve kant van Brussel. Er zouden niet alleen bedreigingen maar ook veel kansen zijn, Nederland zou op een aantal sectoren een hele sterke lijn neer kunnen zetten binnen de EU. Een Kamerlid zegt dat er talloze goede voorbeelden zijn te bedenken van dingen die je beter Europees aan kunt pakken, voorbeelden waar mensen onmiddellijk de logica van in zien:

Nu is het idee van Nederlander, dat ben je dan, en langzamerhand, uit de ervaringen van mensen, ontstaan er ook andere identiteiten en Europa is die volgende slag. Dus ja dat kun je, dat ga je niet opleggen, maar je kunt wel iets scherper formuleren wat er allemaal al wel is. (8.12)

Weer andere politici zeggen het niet als probleem te zien dat er een kloof zou bestaan tussen het abstracte verhaal van politici en de belevingswereld van de burgers. Ze zouden de EU dus helemaal niet hoeven te concretiseren, ‘die kloof moet er gewoon zijn’ zeggen ze. De term ‘kloof’ heeft over het algemeen een negatieve lading en dat zou eigenlijk onterecht zijn volgens verschillende respondenten. Dat er een kloof bestaat tussen burgers en (Europese) politiek is helemaal geen probleem, zeggen een aantal politici, het is niet meer dan logisch. Er zou nou eenmaal een bepaalde afstand bestaan tussen burgers en politici, een afstand die volgens de respondenten niet per definitie overbrugd hoeft te worden:

Nou ja.. kijk... een ‘kloof’... Daar wordt heel veel over gesproken. Is er een kloof en als die kloof er is, hoe moet je hem dan dichten? Los van de vraag van: moet je überhaupt een kloof dichten? Hè, wat dat betreft sta ik ook wel een beetje op de lijn zoals Piet Hein Donner die ook wel naar voren heeft gebracht en gezegd heeft van: "Ja, het schijnt tegenwoordig het thema te zijn dat je elke kloof die er is maar moet gaan dichten, maar er mag ook wel enige afstand zijn". (6.2)

Burgers zouden volgens de respondent teveel het idee hebben over de politiek van: ‘wij gooien er dat kwartje in en er komt precies uit wat wij willen hebben’. Zo zou het niet werken omdat politici nooit tegelijkertijd aan de verschillende wensen van burgers zouden kunnen voldoen. Een Europarlementariër wijst erop dat een politicus op een gegeven moment een besluit moet nemen en dat het “niet gek” is dat daar dan een kloof zit. Een Kamerlid geeft ook aan dat

politici nou eenmaal de “kennisdragers” zijn. Daarnaast hoeven, volgens een respondent, niet alle mensen Europa boeiend te vinden. Het is zelfs een erg onrealistische gedachte in de ogen van een andere politicus om te denken dat alle mensen “Europa-minded” zullen worden. Een partijbestuurder ziet het juist als een stoorzender wanneer ‘de gewone leek’ mee doet aan het politiek debat, hiermee bevestigt hij eigenlijk de kloof:

Het gevaar wat je dan hebt is dat je dan van die hobbyisten krijgt die oeverloos gaan doorzeiken over Europa, nou ja over hoe zij Europa daar zien. (...) Ik word er altijd een beetje zenuwachtig van als mensen praten over niks. (4.1)

De meeste respondenten zeggen het echter wel een probleem te vinden dat politici vaak abstract over Europa praten. Politici hebben moeite om de spiraal van het abstracte Europese verhaal te doorbreken. Dit blijkt wel uit de initiatieven waarover de politici spreken om de EU aan de burgers uit te leggen. Politici organiseren van alles, maar het blijven vrijwel allemaal vage, weinige concrete initiatieven. De politici gaan vrijwel allemaal ‘het land in’, voeren debatten, communiceren met de achterban via de website en geven spreekbeurten. Maar zelden wordt dat specifieker gemaakt. Wanneer een respondent het heeft over de periode na het referendum stelt hij bijna wanhopig de retorische vraag: ‘Is er al een serieus debat geweest? Ergens?’ Dat er wel degelijk politici zouden zijn die het initiatief nemen om het gesprek over Europa aan te gaan vindt de politicus: “Bullshit”:

Alexander Pechtold begon ook een keer een heel verhaal. Toen zei ik: "Wat is dit voor een flauwekul. Je was als minister verantwoordelijk voor bestuurlijke vernieuwing en ik weet niet wat. Waarom heb je niet op dat moment een debat georganiseerd?" En ze hebben er niets aan gedaan. En hij had het wel kunnen doen. Hij was verantwoordelijke in de regering. Het enige wat hij heeft gedaan is die idiote vragenlijst over Nederland en Europa. (...) Het waren volstrekt geen relevante vragen. De belangrijkste vraag was waarom heb je nee of waarom heb je ja gestemd. Die werd niet gesteld. (5.13)

Een vierde reden zou dus zijn dat politici weinig concreet over Europa praten. Het gesprek binnen de partij is vaak technisch, zeggen de respondenten. De politici noemen drie oplossingen voor dit probleem, namelijk dat de EU anders ingericht moet worden, dat de Europese politiek

lichtvoetiger en toegankelijker gebracht moet worden en dat de positieve kanten van de EU meer benadrukt moeten worden. Daarnaast zeggen verschillende politici het helemaal niet als een probleem te zien dat er een kloof bestaat tussen het abstracte verhaal van politici en de belevingswereld van burgers. De meerderheid zegt het echter wel zorgelijk te vinden maar uit de weinig concrete initiatieven van de politici blijkt dat het in praktijk moeilijk te veranderen is.

5.5 Politici reageren te laat en misbruiken Brussel

Het gebrek aan kennis en de onverschilligheid onder politici zou ten slotte als gevolg hebben dat de samenwerking tussen Den Haag en Brussel moeizaam verloopt. Dit zou de vijfde reden zijn waarom politici een grote rol spelen in de kloof tussen de EU en burgers. De respondenten zeggen dat meer macht voor Brussel, minder macht voor Den Haag betekent, en andersom. Veel Haagse politici weten hier niet goed mee om te gaan. Het feit dat Europa macht heeft, heeft volgens een politicus ‘geknabbeld’ aan de macht van het nationale parlement. Over bepaalde zaken kunnen Nederlandse politici zelf geen besluiten meer nemen: “Dat betekent dus dat ze eigenlijk minder machtig zijn, zou je kunnen zeggen, dan ze zich voordoen. Een aantal van de discussies die in Nederland plaatsvindt zijn misschien wel minder relevant dan ze graag zouden doen geloven”. Een Europarlementariër zegt dat er weliswaar een positieve ontwikkeling te zien is, maar dat de samenwerking wordt bemoeilijkt door de ego’s van zowel politici uit Brussel als uit Den Haag:

Nou het gaat, het is heel erg trekken en duwen. Maar ook daar zit verbetering in, dus ik heb nog steeds zoiets van: wanhoop niet, er komt wel beweging in. Maar het is niet eenvoudig. Dat is ook wel weer te verklaren want om als Tweede Kamerlid te zeggen: sorry hoor, maar die macht zit eigenlijk in Brussel, hé dat is, daar zitten ook ego’s en heilige huisjes en die heb je hier ook. Dat gaat af en toe wat lastig. (15.3)

Een andere Europarlementariër wijst er op dat de belangen van Nederland net als iedere andere lidstaat ook haar eigen belangen heeft. Als voorbeeld noemt de politicus de pensioenen. Nederland is het meest spaarzaam en kent pensioenopbouw via salarissen, in tegenstelling tot de meeste andere Europese landen. De samenwerking tussen Den Haag en Brussel zou dus extra

lastig zijn omdat de belangen van Nederland en de belangen van Europa heel verschillend kunnen zijn.

Zowel de Haagse politici als de Europarlementariërs noemen twee specifieke klachten met betrekking tot de samenwerking tussen Den Haag en Brussel. De eerste is dat politici in Den Haag veel te laat zaken vanuit Brussel oppikken. Ze laten zich niet of te laat informeren en pakken Brusselse voorstellen niet snel op of nemen ze niet serieus. Wanneer de Europese Commissie met een voorstel komt en er een envelop bij het ministerie van Buitenlandse Zaken terecht komt zou er in Den Haag niets gebeuren. Dit zou komen doordat Haagse politici bezig zijn met hun eigen dingen. Het Europees Parlement gaat uiteindelijk in debat over het voorstel en de Europarlementariërs spelen de kwestie door naar hun eigen partij in Nederland. En wat er dan volgens een respondent in Den Haag gebeurt: “De vertegenwoordigers die reageren nauwelijks, en als ze reageren is het: ‘Het is hun pakkie an, zij zitten daar in Brussel dus zij moeten het regelen’”. Een Kamerlid wijst de regering aan als hoofdschuldige voor dit probleem. De regering zou veel te laat komen met een beoordeling van het voorstel van de Europese Commissie, het zogenaamde BNC-fiche (Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen). De regering stuurt zo’n BNC-fiche naar de Tweede Kamer:

Vervolgens kan de Kamer zo’n BNC-fiche agenderen, die kunnen zeggen: „We gaan er met de regering over praten. Want het zint ons niet wat Brussel daar gaat doen”. En dat gebeurt veel te weinig. Dat komt omdat de regering zelf veel te laat met die beoordeling komt. De Kamer protesteert daar ook met algemene termen over bij de regering. Alleen de regering is wat dat betreft een beetje laks. (11.12)

Verschillende respondenten zeggen dat het echter ook de parlementariërs te verwijten valt. Die zouden zich veel te laat laten informeren. Volgens een politicus wordt twee jaar nadat een voorstel is ingediend het pas besproken op ministerieel niveau en dan zou het te laat zijn om invloed uit te oefenen: “Dus dan jammeren ze. Maar in feite hebben parlementariërs op dat moment boter op hun hoofd, ze hadden beter op moeten letten”. Dit moet anders, zeggen de politici. Een Kamerlid geeft aan dat Haagse politici veel “pro-actiever” zouden moeten zijn:

Nou, door veel scherper de Brusselse agenda in de gaten te houden. Veel beter geïnformeerd zijn over de wet- en regelgeving vanuit Brussel, de agenda van de

Commissie volgen. En zeggen van: wat vinden we nou van belang om ook echt in het parlement te bespreken samen met de regering, want de regering, het kabinet, daar onderhandelen ze mee, dat doen wij niet. (7.8)

Een tweede klacht die politici noemen is dat Den Haag Brussel zou misbruiken. Haagse politici zouden de gewoonte hebben om succesvolle voorstellen aan zichzelf toe te schrijven en minder succesvolle of impopulaire voorstellen af te schuiven op Brussel. Succes en falen zouden dus dikwijls worden toegeschreven aan de verkeerde laag. Volgens een partijbestuurder hebben politici in Nederland haast de neiging om Europa te ‘anti-politiseren’. Wanneer een bepaald thema speelt zou daar bijna nooit Europees beleid worden bijgehaald. “Het wordt als een Nederlands iets verkocht, terwijl wij helemaal ingekapseld zitten in internationale afspraken en Brusselse afspraken”. Verschillende politici wijzen op de neiging van Den Haag om de goede maatregelen aan zichzelf toe te schrijven en alles wat slecht is zou van Brussel komen. Politici zouden liggen te slapen wanneer ze in Brussel met voorstellen bezig zijn, maar jammeren wel achteraf:

Dan op een gegeven moment, out of the blue komt er een nieuwe envelop vanuit Brussel te liggen op de Haagse deurmat en daarin staat ‘de Europese Commissie heeft dit en dit besloten en dit zijn de consequenties.’ En dan in één keer worden de politici in Den Haag wakker, en die zeggen: „Moet je kijken, is dit gunstig voor mijn partij? Nee? Moet je kijken wat de Europese Commissie nou weer heeft besloten!” (4.9)

Meerdere respondenten spreken met grote verontwaardiging over deze neiging van Haagse politici. Een Europarlementariër zegt over de handelwijze van de Tweede Kamer:

Die laat het nu ook maar een beetje gaan totdat er een besluit is genomen en dan zeggen ze opeens: Ja, dat moet van Brussel! Alsof er een of andere grote democratische moloch boven hun hoofd hangt waar ze gewoon wel invloed op hadden kunnen uitoefenen! (17.3)

Doordat de politici te laat reageren op Brussel en vervolgens respectievelijk Brussel de schuld geven of zelf de eer opstrijken wanneer dat uit komt, wordt Brussel als de ‘boeman’ neergezet.

Het beeld van de EU dat burgers voorgeschoteld krijgen is op die manier verworden en veelal negatief:

Je gebruikt gewoon Europa om het weg te zetten als je daar behoefte aan hebt en je daarmee kan scoren op korte termijn in Nederland. En je gebruikt Europa als je daarmee kan scoren op korte termijn als ze wel iets goed hebben gedaan. Nou dat is gewoon echt belachelijk. Dat is gewoon echt schandalig. (4.10)

Kortom, Den Haag zou volgens politici niet goed samen zou werken met Brussel. De politici zeggen dat het voor Den Haag soms moeilijk is om macht uit handen te geven. Ze noemen twee specifieke klachten: Den Haag zou te laat reageren op Brussel en Den Haag zou Brussel misbruiken door succesvolle voorstellen aan zichzelf toe te schrijven en minder succesvolle of impopulaire voorstellen af te schuiven op Brussel. De politici zeggen dit schandalig te vinden.

5.6 Conclusie

Volgens de politici weten de politici in Den Haag weinig over Brussel en interesseren ze zich nauwelijks in de Europese politiek. Deze onwetendheid en onverschilligheid onder politici zou drie gevolgen hebben. Ten eerste durven politici uit angst voor de kiezer hun vingers niet aan Europa te branden. Daarnaast praten politici hierdoor veel te abstract over Europa en hebben ze moeite om de EU concreter te maken voor de burgers. Ten slotte is de samenwerking tussen Den Haag en Brussel niet wat het zou moeten zijn, omdat Haagse politici te laat op Brussel reageren en ze succes en falen toeschrijven aan de verkeerde laag.

De vijf genoemde redenen die politici geven, zouden allemaal een rol spelen in de kloof tussen de Europese Unie en de Nederlandse burgers. In het volgende hoofdstuk concluderen we wat dit nu betekent in combinatie met de achtergrond die in hoofdstuk vier is besproken.

6 Conclusie en discussie

6.1 Resultaten

In dit onderzoek stond de volgende vraag centraal: *Hoe kijken politici aan tegen de kloof tussen burgers en de EU en hoe zien zij hun eigen rol daarbij?* Door middel van negentien interviews met politici hebben we geprobeerd te inventariseren welke ervaringen en meningen politici hebben ten aanzien van de Europese communicatie naar burgers in Nederland. Uit de resultaten blijkt dat politici voornamelijk zichzelf als grote schuldige aanwijzen voor de kloof tussen de Europese Unie en burgers in Nederland. Een aantal thema's kwam herhaaldelijk voor in de interviews, namelijk een gebrek aan kennis, onverschilligheid, negativisme en abstractheid.

Politici zeggen dat burgers en journalisten weinig kennis hebben. Ze zouden niet weten hoe de EU werkt en wat er in Brussel gebeurt. Uit de resultaten blijkt echter dat politici zelf ook maar weinig afweten van de gang van zaken in Brussel. Politici willen dat burgers beter geïnformeerd raken over de EU, maar hoe kunnen ze dat verwachten van burgers als politici het zelf ook niet weten?

Daarnaast constateren politici een onverschillig gevoel onder burgers en journalisten. Zowel burgers als media zouden weinig interesse hebben voor de EU. Brussel is te ver weg voor veel mensen, waardoor ze zich er geen goed beeld bij kunnen vormen. Ook journalisten zijn in de ogen van politici nauwelijks bezig met Europa. In de media krijgt Europa te weinig aandacht, zeker wat betreft de berichtgeving op televisie. De kranten zouden het beter doen. Politici zijn echter voorzichtig om dit de burgers en journalisten te verwijten. Binnen de partijen zou namelijk ook maar nauwelijks interesse zijn in de Europese politiek. Politici zouden de onverschilligheid onder burgers en media zelf in de hand werken.

Wanneer burgers en journalisten wel aandacht hebben voor Europa, gaat dit volgens politici vaak gepaard met een negatieve ondertoon. Media zouden eurosceptisch zijn en burgers zouden een negatief beeld hebben van Brussel. Uit de resultaten blijkt echter dat de Haagse politici slecht samenwerken met Brussel en Brussel de schuld geven van impopulair of onsuccesvol beleid. Daarnaast zouden politici het onderwerp Europa vermijden uit angst voor de kiezer. Politici stimuleren daarmee zelf de negatieve houding van burgers en media.

Ten slotte zeggen politici dat burgers de EU te abstract en te technisch vinden, waardoor ze zich geen goede voorstelling kunnen maken van het reilen en zeilen in Brussel. Volgens de

politici zijn de verhalen in de media veel te technisch, terwijl de burger helemaal niet geïnteresseerd zou zijn in deze technische kant van Brussel. De politici geven hiervan echter niet de media de schuld. De politieke discussie over Europa zou ook vaak abstract zijn. Politici zouden concreet moeten spreken over de EU, maar dit gebeurt niet.

De impliciete visie van politici is dat ze de onbetrokkenheid van burgers zelf in de hand werken. Burgers en journalisten zouden weliswaar te weinig kennis hebben en onverschillig en negatief zijn, maar het zijn politici die dit lijken te veroorzaken. Veel politici herkennen dit probleem en willen het doorbreken, maar hebben hier geen echte oplossing voor. De oplossingen die ze aandragen sluiten niet aan bij het probleem. Zo moeten burgers niets weten van het abstracte gesprek dat politici voeren over Europa. Een andere inrichting van Europa, zoals sommige politici opperen, maakt de EU niet concreter. Ook wanneer politici Europa leuker zouden brengen of meer zouden wijzen op de positieve kanten van Europa, maakt dat de EU niet minder abstract wordt. Het probleem is dat politici te abstract praten over Europa, maar de oplossingen die ze aandragen zijn ook niet concreet. Alles lijkt eigenlijk in vage bewoordingen en initiatieven te blijven hangen als het gaat over Europa. Politici werken ook op deze manier de kloof zelf in de hand.

Tot slot is het opvallend dat politici weliswaar de oorzaak bij de politiek zoeken, maar niet echt bij zichzelf. Ze spreken over het falen van politici in het algemeen, en vooral over Kamerleden die in hun werk niet direct met Europa te maken hebben. Het lijkt er dus op dat de politici zichzelf buiten schot plaatsen en de schuld proberen af te schuiven op collega's die geen EU-specialist zijn.

6.2 Discussie

Uit het literatuuronderzoek bleek dat de EU moeilijk te vangen is in de ideaaltypen van een partijen- of publieksdemocratie. De Europese politiek is zeer complex en niet terug te voeren tot herkenbare partijen, waardoor het voor de meeste Nederlanders een 'ver-van-m'n-bed-show' is. Van medialisering en personalisering is bij de Europese Unie nauwelijks sprake. Er verschijnt maar weinig over Europa in de media en de meeste mensen hebben geen idee wie de Europarlementariërs zijn.

De resultaten van de interviews lijken de gedachte te bevestigen dat een partijdemocratie moeilijk toepasbaar is op de EU. Partijen zijn geen discussiepunt geweest in de interviews en lijken daarom geen rol te spelen. Sommige politici stellen echter dat Europarlementariërs duidelijk verschillende standpunten zouden moeten innemen en zich moeten onderscheiden van elkaar. Dan pas zouden burgers daadwerkelijk iets te kiezen hebben. Politici spreken de wens uit dat partijen een grotere rol gaan spelen binnen de EU. In feite wensen de politici de partijdemocratie, die in de nationale politiek is verdwenen, op Europees terrein terug. Binnen de Europese en Nederlandse fracties zijn politici echter helemaal niet bezig om de rol van de partij te benadrukken. In de EU lijken de partijen 'dood' te zijn, en in de vertaalslag die Haagse politici maken van het Europese beleid lijken de partijen ook van ondergeschikt belang. Wanneer er verband wordt gelegd met partijen, wat wenselijk zou zijn, betekent dat namelijk dat politici veel meer afgerekend kunnen worden op de positie die ze innemen en de besluiten die ze nemen. Politici zijn bang afgerekend te worden door de kiezers en concretiseren zodoende niet de rol van hun partijen.

De publieksdemocratie lijkt ook slecht van toepassing op de Europese politiek. Binnen de context van de EU reageert het publiek namelijk nergens op. De politieke communicatie verloopt inderdaad veelal via de media, maar die communicatie is summier volgens de politici. Dit lijkt echter tegen wil en dank te zijn. Europarlementariërs proberen wel direct met burgers te communiceren maar er blijkt weinig animo, zowel vanuit burgers als media, voor deze initiatieven te zijn. Een voorbeeld is het slecht lopende eurosprekkuur van één van de Europarlementariërs. Maar wat zou de burger hier ook te bespreken hebben als ze geen kennis hebben van, of informatie krijgen over de Europese Unie? Het publiek kan niet reageren op Europese onderwerpen, omdat er vrijwel geen aandacht voor deze onderwerpen is vanuit de media én de Nederlandse politiek. Burgers lijken niet te reageren omdat ze geen idee hebben waar het over gaat en wat ze erover zouden moeten zeggen.

Ten slotte is er ook nauwelijks sprake van medialisering van de Europese politiek. Politici geven meer hun visie over de media: die zouden het niet goed doen. Journalisten zouden weinig aandacht hebben voor de EU. Daarnaast zijn de Europese politici nauwelijks bekend onder burgers. Europarlementariërs krijgen geen gezicht in de media, de verhalen over Europa zijn vaak juist technisch. Politici lijken te anticiperen op het idee dat journalisten toch niet reageren op Europese zaken. Op deze manier werken ze de situatie van weinig aandacht voor de EU weer zelf in de hand.

De respondenten wijzen Haagse politici aan als hoofdschuldige van de kloof tussen de EU en burgers. Theorieën over de partijdemocratie, publieksdemocratie en medialisering raken dus niet de kern van de zaak. Om een passende theorie hierover te ontwikkelen, dient er meer onderzoek te worden gedaan. Kern van een dergelijke theorie lijkt te zijn dat binnen een democratischer EU, concrete ideeën nodig zijn over hoe politici de burger over de EU kunnen informeren of bij de EU kunnen betrekken. Politici hebben het initiatief op dit punt, omdat burgers en journalisten vooral volgend lijken te zijn. Als politici het echter laten afweten, kunnen zowel burgers als journalisten geen band met de EU ontwikkelen.

6.3 Beperkingen en verder onderzoek

Dit onderzoek heeft zo gedegen mogelijk antwoord proberen te geven op de vraag waarom er een kloof is tussen de Europese politiek en de Nederlandse burgers. Er zijn echter enkele punten die verder onderzoek vereisen. De resultaten wijzen erop dat een nieuw begrip, een nieuwe theorie, nodig is om grip te krijgen op de Europese politiek. Dit type politiek zou omschreven moeten worden als we de Europese Unie beter willen kunnen doorgronden. Deze theorie zou moeten gaan over de politici en het politieke wereldje in Den Haag ten opzichte van de bredere Europese politiek. Over de interactie tussen Den Haag en Brussel met een focus op de vertaalslag die politici in Nederland moeten maken om het Europese beleid over te brengen op burgers. Wanneer er meer oog is voor de verschillen en problemen tussen de Nederlandse en de Europese politiek, zal er meer inzicht komen in het reilen en zeilen binnen de Europese Unie. Dat zou een opening bieden naar een betere communicatie in Nederland over de Europese politiek.

Verder zijn er tientallen politici benaderd met de vraag of zij aan dit onderzoek mee wilden werken. We hebben geprobeerd zoveel mogelijk politici aan te spreken, maar een aantal reageerden niet op ons verzoek. Daarbij werden enkele afspraken afgezegd. Dit betekent dat onze respondentengroep een selecte groep is. De herhaling van de thema's wijst er op dat we een beeld hebben gekregen van de algemeen heersende mening onder politici, maar dit kunnen we natuurlijk niet met zekerheid zeggen. Om meer zekerheid hierover te krijgen, zou de respondentengroep uitgebreid kunnen worden.

Daarnaast hebben we voor een beperkte groep politici gekozen: de Tweede Kamerleden, Europarlementariërs en Internationaal Secretarissen. We besloten ons op deze personen te richten, omdat zij in hun werk het meeste met de Europese Unie te maken hebben. Het zou echter interessant kunnen zijn om de meningen van politici op een ander niveau te onderzoeken. Ook politici op provinciaal of gemeentelijk niveau hebben te maken met Europees beleid. Het zou van belang kunnen zijn om deze meningen te inventariseren. Zij hebben bovendien op een andere, soms meer directe, manier contact met de Nederlandse burger, waardoor onderzoek naar de communicatiekloof een diepere dimensie zou kunnen krijgen.

Bij verder onderzoek is het ten slotte ook van belang om de andere besproken partijen te interviewen: de burgers en de media. Hoe zien zij de communicatiekloof tussen politici, burgers en media met betrekking tot de Europese Unie? Wijten zij de problemen ook hoofdzakelijk aan de politici? En hebben zij echt zoveel gebrek aan kennis en onverschilligheid, zoals de politici dit ervaren?

Kortom, er is nog een hoop werk te verrichten voordat de communicatiekloof tussen de Nederlandse burger en de Europese Unie volledig in kaart is gebracht. In dit onderzoek hebben wij een deel van de kloof via politici proberen te inventariseren. De resultaten laten een herhaling aan thema's zien waar de politici niet goed mee uit de voeten kunnen. Maar deze vaagheid is wellicht de impuls voor verder te ontwikkelen initiatieven, theorie en onderzoek op dit gebied.

Literatuurlijst

Aalberts, C. 2006. *Aantrekkelijke politiek? Een onderzoek naar jongeren en popularisering van politiek*. Apeldoorn: Het Spinhuis.

Aarts, K. & Van der Kolk, H. (red.). 2005. *Nederlanders en Europa. Het referendum over de Europese grondwet*. Amsterdam: Bert Bakker.

Anker, H. 2005. Kom maar naar de camping! Tijd voor een reality check. *Eindrapport Focusgroepen Buitenlandse Zaken*. Amsterdam: Anker Solutions.

Arnoldus, D., K. Davids, G. Vercauteren en I. Wijnens. 2004. De groei van de overlegeconomie in Nederland en Vlaanderen. Een overzicht van ontwikkelingen in het onderzoek. *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 1: 76-109.

Bardoel, J. & J. van Cuilenberg (red.). 2003. *Communicatiebeleid en communicatiemarkt*. Amsterdam: Otto Cramwinckel.

Beus, J. de. 2004. Woeling van partijschap. Wat partijen moeten doen, nu zij hun alleenrecht op geloofwaardige vertegenwoordiging van het volk voorgoed kwijt zijn. *De Druppel. Zes jaar adviezen van Rob en Rfv*. <http://www.rob-rfv.nl/help/rob-publicaties/overige-publicaties/2004/4-essaybeus.htm>. Geraadpleegd 24 januari 2007.

Brants, K. & Van Praag, P. (red.). 2005. *Politiek en media in verwarring. De verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002*. Amsterdam: Spinhuis.

Brusse, P. 2006. Door het klootjesvolk te kijk gezet. In: Erik van de Berg et al. (red.). *Tussen de regels*. Amsterdam: Meulenhoff, 87-111.

Deuze, M. 2002. *Journalists in the Netherlands. An analysis of the people, the issues and the (inter-)national environment*. Amsterdam: Aksant.

Elsevier. 2 juni 2005. Kamer bespreekt kloof tussen politiek en burger. *Elsevier. Dossier referendum Europese grondwet*.

<http://www.elsevier.nl/dossierartikel/asp/dossier/320/hoofdstuk/1/artikel/47239/index.html>.

Geraadpleegd 24 juli 2007.

Europa.eu. 2007. De portaalsite van de Europese Unie.

http://europa.eu/scadplus/glossary/democratic_deficit_nl.htm. Geraadpleegd 21 maart 2007.

Europa.eu. 2005a. Bijdrage van de Commissie voor de periode van bezinning en daarna: Plan D voor Democratie, Dialoog en Debat. Brussel: Europese Commissie.

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/nl/com/2005/com2005_0494nl01.pdf. Geraadpleegd 10 december 2006.

Europa.eu. 2005b. Action plan to improve communicating Europe by the Commission. Brussel: Europese Commissie.

http://ec.europa.eu/dgs/communication/pdf/communication_com_en.pdf. Geraadpleegd 10 december 2006.

Europa.eu. 2006. Witboek inzake een Europees communicatiebeleid. Brussel: Europese Commissie.

http://ec.europa.eu/communication_white_paper/doc/white_paper_nl.pdf. Geraadpleegd 10 december 2006.

Fontaine, P. November 2003. Europa in 12 lessen. *Europese Commissie. Directoraat-generaal*

Pers en communicatie. http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/22/nl.doc.

Geraadpleegd 29 maart 2007.

Gleissner, M. en Claes H. Vreese. 2005. News about the EU constitution. Journalistic challenges and media portrayal of the European Union Constitution. *Journalism* (6), 221-242.

GroepLudieks. 26 mei 2004. Best beweeglijk. *GroepLudieks blogspot*.
http://groepludieks.blogspot.com/2004_05_01_groepludieks_archive.html. Geraadpleegd 17 augustus 2007.

Hermes, J. 22 september 2005. Het volk spreekt niet als kip zonder kop. Geef redenerende burgers de mogelijkheid zijn meningen te onderbouwen. *NRC Handelsblad*.

Holmberg, S. 1999. Wishful thinking among European parliamentarians. In: Schmitt, H. & Thomassen, J. (red.). *Political representation and legitimacy in the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 235-251.

Jager, W. de. 2004. Is kloof tussen EU en burgers nog te dichten? *Forum voor Democratische Ontwikkeling*. <http://www.forumdemocratie.nl/node/627?type=all&activeprojects=active>. Geraadpleegd 12 maart 2007.

Kaiser, A. 1994. Ouwe-jongens-krentebrood. Het Haagse circuit. In: Jaqueline Wesselius (red.). *Het mijnenveld. Over journalistiek en moraal*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar, 141-151.

Lijphart, A. 1988. *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*. Amsterdam: De Bussy.

Louw, E. 2005. *The Media and the political process*. Londen: Sage.

Manin, B. 1997. *The principles of representative government*. Cambridge: Cambridge University Press.

Morgan, D. 1995. British news and European Union news. The Brussels news beat and its problems. *European Journal of Communication* 10: 321-343.

Netwerk. EO/KRO/NCRV. 29 mei 2006, 19.25 uur.

Nos Journaal. Nos. 1 juni 2005, 22.00 uur.

Novopress. 15 september 2006. Hoe democratisch kan Europa worden? *Internationale Spectator*. <http://nl.novopress.info/?p=615>. Geraadpleegd 17 augustus 2007.

Ploeg, R. van der. 2004. Europese politiek spreekt pas aan als het ertoe doet. *Het Financieele Dagblad*.
<http://www.iue.it/Personal/RickvanderPloeg/column%2034%20Europa%20doet%20er%20toe.htm>. Geraadpleegd 12 augustus 2007.

Scp.nl. 1998. Sociaal en Cultureel Rapport 1998: Hoofdstuk 1: p.7.
http://www.scp.nl/publicaties/boeken/9057491141/Sociaal_en_cultureel_rapport_1998-Hoofdstuk_1.pdf. Geraadpleegd 26 juli 2007.

Stubenitsky, J. 2007. 'Journalisten zijn het niet gewend om tegengesproken te worden'. Boris van der Ham (D66) over de Nederlandse media. *De Jonge Journalist*.
<http://www.dejongejournalist.nl/news.php?nid=3076&limit=15&preview=0&page=1>.
Geraadpleegd 12 augustus 2007.

Tumber, H. 1995. Marketing Maastricht. The EU and news management. *Media, Culture & Society* 17 (3): 511-520.

Velde, H. te. Personalisering van de politiek. *De Druppel. Zes jaar adviezen van Rob en Rfv*. 2004. <http://www.rob-rfv.nl/help/rob-publicaties/overige-publicaties/2004/5-essayvelde.htm>.
Geraadpleegd 24 januari 2007.

Velde, H. te. 2006. Het wij-gevoel van een morele gemeenschap. Een politiek-culturele benadering van partijgeschiedenis. In: *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*, 106-123.

Vermaas, P. 2007. Ad Melkert: 'De wereld kan niet zonder de VN'. *Intermediair*.
<http://www.intermediair.nl/artikel.jsp?id=737387>. Geraadpleegd 30 maart 2007.

Vree, F. van. 21 januari 2003. De glimlach van Wouter Bos doet wonderen. Onvermijdelijke televisiedemocratie. *Friesch Dagblad*: <http://www.frieschdagblad.nl/artikel.asp?artID=10196>. Geraadpleegd 26 juli 2007.

Vreese, C.H. de. 2003. *Framing Europe. Television news and European integration*. Amsterdam: Spinhuis.

Wester, F. en V. Peters. 2004. Kwalitatieve Analyse. Uitgangspunten en procedures. *Tijdschrift voor Sociologie* 25 (4), 509-511. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Bijlage:

- 19 interviewtranscripten